

Evaluatie pastoraal beleid
aartsbisdom Utrecht
deel b: kwalitatief onderzoek

rapport nr. 503b

juli 2003

drs. Gert de Jong
mw. Julia van Wel
dr. Ton Bernts

KASKI
onderzoek en advies over religie en samenleving

Toernooiveld 5
6525 ED Nijmegen
Postbus 6656
6503 GD Nijmegen

tel. 024 - 365 35 31
fax 024 - 365 34 85
www.ru.nl/kaski
info@kaski.ru.nl

Voorwoord

In dit rapport wordt verslag gedaan van een evaluatieonderzoek naar het diocesaan pastoraal beleid van het aartsbisdom Utrecht. Het onderzoek bestaat uit een kwantitatief vragenlijstonderzoek bij een steekproef van de parochies in het aartsbisdom en uit een kwalitatief onderzoek door middel van interviews in focusgroepen in vijf verschillende parochieverbanden. De vraagstelling betreft de mate waarin de hoofdpunten van het diocesaan pastoraal beleid van de afgelopen jaren geconcretiseerd zijn en de mate waarin er ruimte en draagvlak is voor de bijstellingen in het beleid. In deel A wordt op basis van het vragenlijstonderzoek een representatief beeld geschetst van de situaties in de parochies, in deel B wordt nader ingegaan op mogelijkheden en moeilijkheden waarop men in de lokale situatie stuit bij de realisering van het beleid. Het is in Nederland voor het eerst dat een dergelijk evaluatieonderzoek plaatsvindt. Systematisch wordt nagegaan in hoeverre het beleid dat diocesaan, overigens in samenspraak met het pastorale veld, ontwikkeld wordt ook aankomt en in de parochiële praktijk gestalte krijgt. Door aan een van de fasen in de beleidscyclus, de evaluatie van het beleid, expliciet aandacht te schenken, komen ook de andere fasen van de beleidscyclus (de beleidsvoorbereiding en –bijstelling, de vaststelling van het beleid, en de beleidsimplementatie) in het vizier. Zo wordt duidelijk dat men bij de vaststelling van het beleid nog te weinig toekomt aan operationalisering in eenzinnige en haalbare eindtermen. Ook de beleidsimplementatie, waaronder de communicatie met de parochies en de ondersteuning bij realisering van het beleid, vraagt om nadere uitwerking. Kortom, er komen suggesties uit voor verbetering van het pastoraal beleid.

Met dit onderzoek stelt het aartsbisdom zich kwetsbaar op, het beleid in al zijn aspecten wordt onderwerp van kritische reflectie. Er wordt serieus geluisterd naar wat ‘de basis’ ervan vindt. Zo bezien bevat dit rapport het verslag van een uniek project.

Dr. Leo Spruit,
Directeur KASKI

1 Inhoudsopgave

1	Inhoudsopgave.....	5
2	Aanleiding en opzet van het onderzoek.....	7
2.1	Aandachtspunten van het onderzoek.....	8
2.2	Gebruikte terminologie.....	9
3	Resultaten t.a.v. de vier beleidsvoornemens	11
3.1	Samenwerking.....	11
3.1.1	Waardering van het beleid.....	11
3.1.2	Sterke kanten en kansen	11
3.1.3	Zwakke kanten en belemmeringen	12
3.1.4	Ondersteuning.....	12
3.2	Profilering.....	13
3.2.1	Waardering van het beleid.....	13
3.2.2	Sterke kanten en kansen	13
3.2.3	Zwakke kanten en belemmeringen	14
3.2.4	Ondersteuning.....	14
3.3	Differentiatie.....	14
3.3.1	Sterke kanten en kansen	15
3.3.2	Zwakke kanten en belemmeringen	15
3.3.3	Ondersteuning.....	16
3.4	Missionaire parochie.....	16
3.4.1	Waardering	16
3.5	Tot slot	17
4	Conclusies en discussie.....	19
4.1	Meer en minder concreet beleid.....	19
4.2	Grootschaligheid en nabijheid.....	19
4.3	Differentiatie binnen de eigen parochie.....	20
4.4	Snelheid van de ontwikkelingen	21
4.5	“...Anders haken mensen af”	22
4.6	Profilering en het basispastoraat.....	22
4.7	Welke profielen	23
4.8	Missionaire parochie.....	23
4.9	Totaalbeeld	23

5	Bijlagen	27
5.1	Dekenaat Arnhem: Parochies van Elst, Lent en Oosterhout	27
5.1.1	Groepsgesprek.....	27
5.2	Dekenaat Berkelland/Montferland: Parochies van Zevenaar, Babberich en Oud-Zevenaar.....	32
5.2.1	Groepsgesprek.....	32
5.3	Dekenaat Salland: Parochie Zwolle.....	37
5.3.1	Groepsgesprek.....	37
5.4	Dekenaten Twente: Parochies van Tubbergen, Vasse, Reutem en Langeveen	43
5.4.1	Groepsgesprek.....	43
5.5	Dekenaten Utrecht: Parochies van Utrecht Noord-West	47
5.5.1	Groepsgesprek.....	48

2 Aanleiding en opzet van het onderzoek

In het aartsbisdom functioneren met het oog op het ontwikkelen van een diocesaan pastoraal beleid vier notities. Dit beleid is gericht op de ontwikkeling van parochies tot vitale en saamhorige geloofsgemeenschappen. De notities zijn, in chronologische volgorde:

- Samen Gaan (1995);
- Pastorale Prioriteiten (1998);
- Profileren in het pastoraat (2001);
- Waarheen zijn we op weg? (2002).

In 2003 is vervolgens de notitie *Op weg naar missionaire geloofsgemeenschappen. Samenwerken en profileren in het parochiepastoraat* verschenen. Gezien de recente verschijningsdatum is deze buiten dit onderzoek gebleven. Wel zullen we ernaar verwijzen in de conclusies, omdat zij de beleidsvoornemens verder verwoordt en op punten preciseert.

Al eerder is met behulp van vragenlijstonderzoek onderzocht in hoeverre parochies bekend zijn met en werken in de lijn van de beleidsnotities. De uitkomsten van dat onderzoek zijn verschenen in deel a van dit rapport. In het onderhavige onderzoek is gepeild in hoeverre er draagvlak en ruimte binnen de plaatselijke parochies is om dit beleidsstreven om te zetten in concreet handelen. Het aartsbisdom wil beter zicht krijgen op wat parochies helpt en wat hen belemmert op weg naar samenwerking, profilering en differentiatie en een missionaire parochie.

Voor het in kaart brengen van deze thematiek zijn vijf diepte-interviews gehouden in representatieve parochies of parochieverbanden in het aartsbisdom. In overleg met de opdrachtgever, in de persoon van drs. H. Bisseling (hoofd personeelsdienst en pastorale organisatie van het aartsbisdom), werd een selectie van vijf relevante parochieverbanden gemaakt. Gekozen werd voor een aantal parochieverbanden vanuit de motivatie dat deze reeds enige tijd als verband functioneren, zodat een combinatie van evaluatie en draagvlakpeiling mogelijk wordt: de gespreksdeelnemers kunnen op het ontstaan van samenwerking reflecteren en vooruitblikken op verdere ontwikkelingen; bovendien kennen de parochies elkaar inmiddels goed genoeg om tijdens een gesprek enige openheid te betrachten. Er moet wel rekening mee worden gehouden dat de omvang van reeds ontstane en functionerende verbanden – van twee tot vijf parochies – in de toekomst overtroffen zal worden, daar immers parochieverbanden van wel tien parochies zullen ontstaan; in die zin zullen de gesprekken nog niet representatief kunnen zijn, maar wel richtinggevend op basis van de reeds opgedane ervaringen.

Daarom werden een vijftal verbanden geselecteerd die elk reeds enige omvang hebben en die onderling verschillende ‘typen’ parochies vertegenwoordigen: traditioneel

èn vernieuwend, of platteland èn stad, of reeds lang bestaand èn nieuwbouw. Gekozen werd voor de volgende vijf verbanden:

1. Dekenaat Arnhem: parochies van Elst, Lent en Oosterhout;
2. Dekenaat Berkelland/Montferland: parochies van Zevenaar, Babberich en Oud-Zevenaar;
3. Dekenaat Salland: parochie Zwolle;
4. Dekenaten Twente: parochies van Tubbergen, Vasse, Reutem en Langeveen;
5. Dekenaten Utrecht: parochies van Utrecht Noord-West.

Zie voor een verdere toelichting bij de parochies de bijlagen vanaf pagina 27. De interviews vonden plaats in de maanden juni en juli 2003.

2.1 Aandachtspunten van het onderzoek

Volgens de onderzoeksopzet gaat het in dit deel van het onderzoek om beter zicht te krijgen op wat parochies helpt op weg naar samenwerking, profilering en differentiatie en een missionaire parochie en wat hen tegenhoudt. Daarbij zal het gesprek gaan over de vraag of men bekend is met de beleidsnotities, wat men van het beleid vindt en of men aandacht besteedt en uitwerking geeft hieraan. Het onderzoeksvoorstel spreekt over het toespitsen op onder andere evenwicht tussen kerk als service instituut en gemeenschap; het missionaire karakter van de parochie; samenwerking tussen parochies; profilering van pastorale beroepskrachten; differentiatie van pastoraal aanbod met het oog op verhoging van de kwaliteit daarvan; pastorale presentie; inzet van vrijwilligers.

Gezien de breedte van de thematiek en mede in overweging nemend de uitslagen van de enquête hebben we het onderzoek op de volgende vier aandachtspunten toegepitst:

1. onderlinge samenwerking
2. profilering van de professionals
3. differentiatie van het pastorale aanbod
4. meer aandacht voor de missionaire taakinvulling (80% - 20% problematiek)

Die vier aandachtspunten zijn besproken aan de hand van de vragen:

- In hoeverre de parochies bekend zijn met het beleid op deze onderwerpen?
- Wat men van het beleid vindt?
- Wat vanuit de parochie gezien kansen biedt aan dit beleid en wat belemmert?
- Wat vanuit de omgeving gezien kansen biedt aan dit beleid en wat belemmert?
- Welke ondersteuning gewenst is voor het verder ontwikkelen van het beleid?

Voor de derde en vierde vraag is min of meer gebruik gemaakt van het model van de SWOT-analyse (Strength, Weakness, Opportunities, Threats, oftewel twee interne

componenten en twee externe componenten). Er is op die wijze een matrix te maken die er als volgt uitziet:

			intern		extern		
	herkenning en uitvoering beleid	waardering beleid	sterke kanten in parochie/kansen	zwakke kanten in parochie/belemmeringen	bevorderende factoren	hinderende factoren	gewenste ondersteuning
samenwerking	1	2	3	4	5	6	7
profilering	8	9	10	11	12	13	14
differentiatie	15	16	17	18	19	20	21
missionair	22	23	24	25	26	27	28

In de verslagen van de vijf gesprekken worden de afzonderlijke onderwerpen apart behandeld¹; de antwoorden op de vragen zijn als zodanig in de verslagen terug te lezen, in de samenvatting zijn de antwoorden tot een geheel gecomponeerd. Daarbij zijn ook de afzonderlijke parochies niet meer als zodanig te herkennen.

Van de gesprekken zijn verslagen gemaakt, die door de deelnemers aan de gesprekken zijn toegestuurd voor correctie en aanvulling. De bijgewerkte verslagen zijn als bijlagen opgenomen in deze rapportage.

2.2 Gebruikte terminologie

De interviews zijn gehouden met vier parochieverbanden en één parochie die vrij recentelijk is ontstaan door een fusie van afzonderlijke parochies. De term parochieverband wordt hier gebruikt voor een samenwerkingsverband van afzonderlijke parochies; met locaties bedoelen we de voorheen afzonderlijke parochies die nu delen vormen van de gefuseerde parochie. De deelnemers aan de gesprekken worden telkens aangeduid met 'parochie'.

¹ De nummers in de matrix verwijzen naar de verschillende onderwerpen. Deze nummers worden ook gebruikt als nummering in de verslagen in de bijlagen.

3 Resultaten t.a.v. de vier beleidsvoornemens

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste punten uit de verslagen weergegeven ten aanzien van samenwerking, profilering, differentiatie en missionaire parochie aangehouden.

3.1 Samenwerking

De samenwerking krijgt in alle parochies in meer of mindere mate gestalte. Sommige parochies werken al jaren samen met andere parochies, hebben daarin soms ook een pioniersrol gespeeld. Bij andere is de samenwerking van recentere datum. De combinatie van een samenwerkingsverband van drie kleinere parochieverbanden, treffen we ook aan.

De beoogde samenwerking vanuit het diocesaan pastoraal beleid sluit daarom vaak aan bij de eigen ontwikkeling.

Naast personele samenwerking werden als voorbeelden van samenwerkingsterreinen genoemd financiën en administratie, materiaalontwikkeling en pastorale activiteiten.

3.1.1 *Waardering van het beleid*

Alle parochies waarderen het beleid om tot verdere samenwerking te komen. Als argumenten worden hiervoor genoemd dat krachten gebundeld worden en dat het nu sterkere verband zich meer kan richten op de taken en de missie van de parochie. Daar staat tegenover dat parochies ook melden dat het *samengaan* (het proces om tot samenwerking te komen) zo veel tijd en energie vraagt dat men juist niet toe komt aan andere zaken, die eigenlijk op de kerkelijke agenda horen. Als voorbeeld wordt hier genoemd de uitdagingen die te realiseren Vinexlocaties aan de kerken stellen. Een aantal parochies melden dat de beleidsnotities in de loop der tijd beter worden, ze zijn inhoudelijk beter gemotiveerd en er wordt niet meer alleen geredeneerd vanuit de daling van het aantal beroepskrachten. Dat mag weliswaar de aanleiding zijn, het doel is nu om parochies vitaal en betrokken te maken of houden.

3.1.2 *Sterke kanten en kansen*

Als sterke kanten van de samenwerking komt ook naar voren dat het bundelen van krachten van professionals de parochies minder kwetsbaar maakt. Ook melden sommigen dat de samenwerking inspirerend is, het verrijkt om je met collega's te bezinnen op het werk.

Door de beleidslijn die op samenwerking aanstuurt heeft men ook *leren* samenwerken. Dat blijkt niet alleen van belang binnen de parochie(s), maar werpt ook zijn vruchten af in de samenwerking op oecumenisch gebied.

3.1.3 *Zwakke kanten en belemmeringen*

Er worden aspecten genoemd die samenwerking in de weg staan, of als belemmerende factoren van samenwerking worden gezien. Wanneer heel wijkgericht gewerkt wordt is het van belang dat er een zekere gelijksoortigheid in wijken is.

Een ander bezwaar van samenwerking dat naar voren werd gebracht is dat samenwerking grootschaligheid met zich meebrengt en dat verhoudt zich slecht tot de nabijheid die men in het pastoraat wil tonen. Er leeft daarbij ook de vrees dat grootschaligheid met te weinig nabijheid, tot gevolg zal hebben dat mensen afhaken.

Het gevaar van afhaken wordt vooral genoemd door mensen uit plattelandomgeving. Daar is dorp of woonkern hecht verbonden met de parochie (en bij voorkeur eigen pastor of beroepskracht) en wordt een afstand gevoeld tussen de andere dorpen en parochies. Die afstand is er cultureel (de andere parochies waarmee men samenwerkt passen minder bij de eigen dorpscultuur) en/of geografisch (men moet verder reizen naar de partner-parochies).

Men probeert dit op te vangen door te werken met een eerst aanspreekbare beroepskracht of eerstverantwoordelijke beroepskracht. Vaak hoort die persoon dan bij één locatie.

De termen eerstverantwoordelijke en eerst aanspreekbare worden in veel parochies door elkaar gebruikt. Eén parochie maakt hierin een onderscheid. Zij pleit voor een eerst aanspreekbare op de diverse werkterreinen, want werken met een eerstverantwoordelijke maakt de besluitvorming traag. Mensen moeten de vrijheid hebben om – als dat nodig is – snel naar eigen inzicht te kunnen handelen, zonder eerst toestemming aan de verantwoordelijke te moeten vragen. Die eerst aanspreekbare kan voor deze parochie overigens net zo goed een vrijwilliger als een beroepskracht zijn.

Samenwerking kan ook belemmerd worden als er met te strakke tijdspaden of onder te grote druk moet worden gewerkt. De samenwerking is een kwestie van groeien, mensen willen zich de samenwerking toe-eigenen en zelf ontdekken wat er bij komt kijken en wennen aan elkaar. Als de tijdsdruk te hoog wordt, wordt dit proces verstoord. Daarom liever geen einddata stellen.

3.1.4 *Ondersteuning*

Een aantal parochies geeft aan dat ondersteuning welkom kan zijn. Dat moet dan wel ondersteuning zijn van het eigen proces.

- Het kan dat een buitenstaander de voortgang bewaakt, maar daarbij oog houdt voor de vragen en aarzelingen die parochianen hebben.
- Het kan zijn in de vorm van modelbeleidsplannen die na bespreking in de eigen situatie verder op maat moeten worden gemaakt. Zeker is geen behoefte aan centrale decreten.
- Eén parochie merkt nog op dat ze ondersteuning kan gebruiken rond vragen hoe je binnen een gefuseerde parochie kan werken aan het opbouwen van een nieuwe parochiecultuur.

3.2 Profilering

Alle parochies kennen de beleidsvoornemens rondom profilering; een aantal van hen werkt al in teams met geprofileerde takenpakketten. Een aantal parochies meldt dat parochianen en vrijwilligers nog niet zo bekend zijn met de beleidsvoornemens. Men vermoedt dat parochianen en vrijwilligers minder bekend zullen zijn met dit beleidsstreven (dit geldt overigens ook voor differentiatie en missionaire parochie).

3.2.1 *Waardering van het beleid*

Profilering wordt positief gewaardeerd. Het geeft aan professionals de mogelijkheid zich meer in zaken te verdiepen. Dat zijn dan specialismen waar men gerichter tijd aan kan besteden. Door de profilering wordt de professionaliteit en specialistische deskundigheid verhoogd.

Vanuit een parochie wordt opgemerkt dat het te overwegen valt om na verloop van tijd de profielen te laten rouleren. Dat kan mensen scherp houden.

Binnen één parochie verwacht men niet dat de profilering nieuwe kansen biedt voor het parochieverband

3.2.2 *Sterke kanten en kansen*

Als sterke kanten van de profilering wordt genoemd dat deskundigheid gerichter kan worden ingezet en dat men kan aansluiten bij eigen opleiding en interesse. Professionals hoeven nu niet meer een manasje van alles te zijn. Het wordt problematisch als meerdere professionals vanuit hetzelfde profiel willen werken. Wie verdeelt dan de taken?

De profilering geeft ook meer ruimte voor de inbreng van vrijwilligers, wordt opgemerkt.

Sommigen merken op dat profilering noodzakelijk is om te overleven, het maakt dat men nu een specialist in de eigen regio heeft en dat is beter dan een specialist van buiten de regio. Een andere parochie stelt het omgekeerde, men verwacht daar niet dat profilering nieuwe kansen biedt voor het parochieverband. Het is denkbaar dat bepaalde activiteiten in groter verband kunnen worden uitgevoerd, maar andere activiteiten zullen weer een kleinschalige aanpak vragen. Anders gezegd: soms is meer en soms is minder profilering gewenst. Er is dus allereerst een analyse van de vraag nodig, voordat beleid kan worden ingezet. Er wordt nu te veel gedacht vanuit theoretisch opgestelde profielen.

3.2.3 *Zwakke kanten en belemmeringen*

Profilering kan ten koste gaan van het werk voor het basispastoraat, terwijl dat voor een groot aantal gespreksdeelnemers (pastores en bestuurders) tot het belangrijkste werk hoort. Bij pastoraat hoort volgens hen, dat parochianen het liefst contact hebben met een eigen priester of pastoraal werker, waarmee men een vertrouwensrelatie heeft. Herkenbaarheid en nabijheid moeten dus binnen de uitwerking van de profilering gewaarborgd blijven. Vrijwilligers of buurtbewoners/medeparochianen kunnen de pastorale vertrouwensrelatie niet op een goede wijze vervullen. Er zal dus altijd een flink stuk ruimte voor basispastoraat in het takenpakket van de professionals moeten zitten.

Omgekeerd wordt het basispastoraat ook wel als concurrentie van de profilering genoemd. Het basispastoraat vraagt zo veel tijd, dat men bijna niet toekomt aan het werken aan het eigen profiel.

Profilering kan ook de teamgeest ondermijnen, ieder heeft dan een eigen profiel en de gezamenlijkheid kan uit het vizier raken.

Voor anderen lag de zaak net weer wat anders. Naar hun veronderstelling vraagt werken met geprofileerde professionals dat men in teamverband moet kunnen werken. Maar het probleem dat daarbij komt kijken is dat het niet iedereen gegeven is om in teamverband te *kunnen* werken. Met name worden hier oudere beroepskrachten genoemd die altijd als solist en generalist hebben leren werken of hebben gewerkt.

Een ander merkt op dat profilering inhoudt dat er per vakgebied een eerstverantwoordelijke is die collega's moet aansturen op dat terrein. Juist bij liturgie zou dat problemen op kunnen leveren, omdat alle priesters en pastoraal werkers hun eigen accenten in vieringen en liturgie leggen en het maar de vraag is of die anderen zich willen laten gezegen door de liturgist.

3.2.4 *Ondersteuning*

Er wordt op het punt van profilering niet veel ondersteuning gevraagd. Wel wordt de noodzaak onderstreept dat vrijwilligers meer gehonoreerd moeten worden en niet-gewijde professionals meer bevoegdheden moeten hebben. Te denken valt aan volledige bevoegdheden rondom doop, huwelijk en uitvaart. Nu blijft rondom die taken een groot deel tot het takenpakket van de priester horen, die zich daardoor niet verder aan de profilering kan wijden. Bij het geven van meer bevoegdheden aan niet-gewijden wordt tegelijk erkenning van hun werk tot uiting gebracht.

3.3 Differentiatie

Het beleidsstreven rondom differentiatie is niet zo bekend hoewel het hier en daar aansluit bij het parochiebeleid. Daarbij wordt probeert in te gaan bij behoeften en diversiteit aan spiritualiteit en geloofsbeleving. Soms is dat bewust parochiebeleid,

soms is dit gegroeid doordat parochies meedoen met dorpsgewoontes, zoals een Schuttersmis. Gezien het feit dat de beleidsvoornemens niet zo bekend zijn, is het lastig om deze te waarderen.

Vanuit één parochie wordt opgemerkt dat de richtingen van het beleid aanvankelijk erg top-down waren met weinig mogelijkheid voor eigen invulling; het was statisch en fragmentarisch. Dat lijkt nu beter te worden.

3.3.1 *Sterke kanten en kansen*

Een paar parochies noemt uitdrukkelijk als voordeel van gedifferentieerd aanbod dat er parochies met een eigen karakter zullen ontstaan en dat het daardoor makkelijker kan worden om vrijwilligers te werven.

3.3.2 *Zwakke kanten en belemmeringen*

Vrijwel geen enkele parochie ziet wat in het beleidsstreven om een gedifferentieerd aanbod te doen vanuit verschillende parochies/locaties binnen een parochieverband. De eigen parochie kan wel een zeker karakter krijgen door differentiatie, maar voorop blijft staan dat parochies toch zelf voor een breed aanbod moeten zorgen. Er moet dus niet zoiets ontstaan als experimentele diensten op de ene plaats, meer gezinsdiensten op de andere plaats en wat klassieker getinte missen op een derde plaats. Ook als dat gebeurt, zou er toch ruimte moeten zijn om experimentele diensten te organiseren op de locatie die zich vooral op de klassieke liturgie richt en wat klassiekere missen op de locatie die zich vooral op gezinsvieringen richt. Er moet binnen de eenheid (in dit geval de eenheid van het gebouw en de parochie/locatie) voldoende verscheidenheid zijn. Anders gezegd: parochies willen graag de hele breedte van het pastoraal aanbod kunnen doen. Dat geldt zowel voor afzonderlijke parochies in een parochieverband als voor verschillende locaties binnen een gefuseerde parochie. In de praktijk moet het aanbod soms wel beperkt blijven. Men kiest dan bij voorkeur voor aanbod dat aansluit bij een zo groot mogelijke groep.

Men kan zich wel voorstellen dat parochies elkaar helpen bij een breed aanbod. Waar op een locatie een goed koor is, zou dat koor ook eens moeten zingen in de vieringen van de andere locaties. Dergelijke uitwisselingen zouden worden gestimuleerd door interparochieel overleg.

Als belemmering voor differentiatie noemt een parochie dat mogelijke sluiting van kerkgebouwen. Wanneer locaties gaan werken aan een duidelijk karakter, maar binnen korte tijd het kerkgebouw moet worden gesloten, is veel energie voor niks in de differentiatie gestoken. Daarom zou het aan te bevelen zijn om snel helderheid te geven over het voortbestaan van kerkgebouwen.

Differentiatie lijkt ook niet te passen bij het uitgangspunt dat men de kerk bij de mensen wil brengen. Want denkend vanuit differentiatie moeten de mensen naar de

kerk die bij hen past komen, zo is de gedachte. In ieder geval lijkt er een zekere mobiliteit van parochianen te horen bij deze beleidslijn en binnen een parochie wordt nog nagedacht of men dat nu juist zou moeten stimuleren of niet. Het blijkt in de praktijk namelijk dat men toch bij voorkeur in de eigen omgeving naar de kerk gaat.

3.3.3 *Ondersteuning*

Er zijn geen concrete vragen om ondersteuning, wel worden enkele opmerkingen gemaakt.

- Een parochie merkt op dat er een nieuwe parochiecultuur moet groeien nu een aantal afzonderlijke parochies zijn gefuseerd tot een geheel. Er moet een gevoel van gezamenlijkheid groeien.
- Waar wel concreet behoefte aan is, is om parochies te helpen zichzelf goed voor het voetlicht te brengen in media en met voorlichting en public relations.
- Ook bij het gericht werken met ledenadministratie zou ondersteuning welkom zijn.

3.4 **Missionaire parochie**

De beleidssuggesties rondom de missionaire parochie lijken het minst bekend en het minst uitgekristalliseerd. Het begrip missionaire parochie zou helderder omschreven moet worden.

Eén parochie heeft haar hele manier van werken doortrokken van missionair bewustzijn. Zij probeert present te zijn in de buurt, contacten te leggen en te werken aan gemeenschapsofbouw en richt zich daarbij uitdrukkelijk op de hele wijk/buurt, bijvoorbeeld door contact met moslims, of (mede)organiseren van buurtfeesten. Aansluiten bij lokale gebruiken en volksreligiositeit wordt genoemd als manier om met een grotere groep in contact te komen, wordt door een andere parochie genoemd.

3.4.1 *Waardering*

Op zich deelt men de beleidslijn om een grotere groep mensen te bereiken. Zo meldt een parochie dat men wel op zoek zou willen naar de zogenaamde nieuwe katholieken. Anderzijds moet de aandacht misschien wel juist worden gericht op de mensen die er zijn (koesteren van wat men heeft); die meelevende parochianen zouden dan als het ware ambassadeur van de parochie kunnen zijn.

Binnen sommige parochies wordt opgemerkt dat men zich niet expliciet richt op de genoemde 80%, maar dat men wel met deze mensen in contact komt via doop, eerste communie of uitvaart. Daarbij wordt opgemerkt dat het in de praktijk lastig blijkt om de banden te onderhouden na een eerste contact.

Anderzijds zal men ook van het idee af moeten dat iets pas goed gaat als de kerk vol zit. Men moet meer gaan denken in kwaliteit dan in kwantiteit.

Een andere complicerende factor is dat de groep van 80% nogal divers is, en het dus moeilijk is om passend aanbod te doen. Differentiatie van aanbod (dus een breed aanbod) kan daarbij wel behulpzaam zijn.

In het verlengde hiervan spreekt men binnen een parochie met enige scepsis over de genoemde 80%: 'de magische 80%' noemt men het, en men is benieuwd in hoeverre die groep nu feitelijk wordt bereikt.

In één parochie wordt opgemerkt dat de problematiek binnen de landbouwsector groot is, maar weet men niet hoe men adequaat zou kunnen reageren. Een vertrouwenspersoon voor agrariërs zou misschien gewenst zijn. Het gaat er hier dus om dat de parochie weliswaar missionaire uitdagingen ziet, maar niet weet hoe ze hier adequaat op moet reageren.

3.5 Tot slot

Tot slot merkt men binnen één parochie op dat het van belang is om naast het organisatorisch en bestuurlijk overleg te blijven werken in de geest van Jezus Christus.

4 Conclusies en discussie

In het vorige hoofdstuk is een samenvatting gegeven van de interviews, in dit hoofdstuk willen we een aantal opmerkingen over de interviews maken. Daarbij leggen we verbanden tussen de bijdragen uit de interviews en wat in de genoemde beleidslijnen naar voren komt (met name putten we daarbij uit de notitie *Op weg naar missionaire geloofsgemeenschappen. Samenwerken en profileren in het parochiepastoraat* uit 2003). Ook voorzien we het interviewmateriaal van eigen commentaar en stellen vragen bij wat naar voren is gebracht.

4.1 Meer en minder concreet beleid

In dit onderzoek zijn vier onderwerpen onder de loep genomen, te weten samenwerking, profilering, differentiatie en missionaire parochie. Het blijkt dat deze onderwerpen in aflopende volgorde bekend zijn en onderdeel van (bewust) beleid zijn. In concreto: parochies zijn het verste gevorderd in samenwerking met andere parochies tot parochieverbanden of gefuseerde parochies en hebben het minst afgeronde ideeën rondom de missionaire parochie.

Dat kan te maken hebben met het feit dat de beleidsvoornemens rondom samenwerking ook het meest concreet zijn. Het is redelijk eenvoudig om een aantal parochies te benoemen die een samenwerking aan moeten gaan en evenzo hoeft het voeren van gesprekken om tot (verdergaande) samenwerking te komen niet moeilijk te zijn.

Hoe gestalte te geven aan het beleidsvoornemen om het missionaire element in de parochie tot uitdrukking te brengen, is aanmerkelijk minder concreet.

Frappant is het natuurlijk wel dat als het om organisatorische zaken gaat, parochies bekender zijn met de materie en als het om inhoudelijke zaken gaat (sterker nog, het missionaire karakter van de parochie mag wellicht tot de kernpunten van het pastoraat worden gerekend), er onbekendheid is en men soms niet goed weet hoe hier invulling aan te geven.

4.2 Grootschaligheid en nabijheid

Dat de beleidsvoornemens over samenwerking het meest bekend zijn, wil nog niet zeggen dat het volledige instemming krijgt. Daarbij valt op dat de manier waarop de beleidsvoornemens over samenwerking worden begrepen niet altijd overeenstemt met de manier waarop er in de notities van het aartsbisdom over is geschreven. Zo vrezen een aantal parochies dat samenwerking tot grootschaligheid zal leiden en dit ten koste zal gaan van de nabijheid. In de beleidsnotities van het aartsbisdom worden grootschalige samenwerkingsverbanden en nabijheid in het pastoraat daarentegen niet als tegenstelling gezien, maar veel meer als complementair:

“Alle teamleden (van het pastorale team – GdJ) beoefenen ook het persoonlijk pastoraat voor mensen in crisissituaties of voor geestelijke begeleiding. Juist in deze persoonlijke contacten zullen zij en de pastoranten het nabij-zijn kunnen beleven. Deze nabije contacten komen tot stand via het werken met groepen, via liturgische vieringen, via contactpersonen of het secretariaat.”
(uit notitie *Op weg naar missionaire geloofsgemeenschappen*. p.9)

Uit het citaat blijkt dat de nabijheid gestalte krijgt in werken met groepen, enz. De indruk die uit de interviews naar voren komt is dat nabijheid naast de persoonlijke contacten en geestelijke begeleiding tot uiting komt in de presentie en herkenbaarheid van een priester of pastoraal werk(st)er in de dorpsgemeenschap/woonkern; en in mindere mate de aanwezigheid van een kerkgebouw. Er zou, om twee termen te introduceren in deze, een onderscheid kunnen worden gemaakt tussen ‘pastorale presentie’ zoals die in de notitie *Op weg naar missionaire geloofsgemeenschappen* tot uiting komt en ‘fysieke presentie’ zoals die in de interviews naar voren komt. Het zal een zaak van verdere bezinning zijn, om te bekijken in hoeverre de fysieke presentie voorwaarde is voor de pastorale nabijheid.

Vooralsnog constateren we dat de fysieke presentie door veel parochies als voorwaarde en mogelijk soms als vorm van pastorale presentie wordt gezien.

Die fysieke presentie zien we in de interviews bijvoorbeeld naar voren komen in de deelname aan buurtfeesten of Schuttersmis. Vanuit de parochies wordt dit uitdrukkelijk genoemd als vormen om contact te leggen of bekend te worden/blijven.

4.3 Differentiatie binnen de eigen parochie

In de notitie *Op weg naar missionaire geloofsgemeenschappen* wordt gezegd dat er in de huidige samenleving een grote verscheidenheid van mensen is en dat op allerlei wijze een beroep op de kerk zal worden gedaan. Recht doen aan de verscheidenheid betekent dat geen parochie dit op haar eentje kan, noch priesters, diakens of pastoraal werkers op hun eentje. Daarom is samenwerking gewenst.

“Elke huidige parochie kan groeien tot een plaatselijke geloofsgemeenschap, waarvan de eigen identiteit, de eigen sterke kanten meer ontwikkeld kunnen worden. Elk centrum zal een bepaalde stijl van liturgie kunnen ontwikkelen. (...) Zo krijgen de geloofsgemeenschappen een eigen profiel en kunnen ze elkaar aanvullen.”(p.8)

Uit de interviews blijkt dat weliswaar onderschreven wordt dat parochies een breed aanbod moeten hebben om recht te doen aan de verscheidenheid, maar dat moet bij voorkeur gebeuren binnen de bestaande parochies en locaties. Een situatie waarin binnen een parochieverband de ene parochie een bepaalde identiteit ontwikkelt en een andere parochie een andere identiteit zodat de verscheidenheid optreedt binnen het geheel van het verband, lijkt niet de instemming te hebben. Daarvoor is men toch te veel op de eigen parochie en eigen pastor georiënteerd.

Geringe mobiliteit van parochianen en/of de dorpscultuur worden daarbij als argumenten gebruikt. Het is daarbij opvallend dat in de drie plattelandssituaties waar de interviews zijn gehouden alle drie de keren werd verwezen naar een zekere streekcultuur, terwijl de drie plattelandssituatie alle drie verspreid liggen over het aartsbisdom. Illustratief is bijvoorbeeld ook dat men eerder in termen van tegenstelling denkt als het om verschillende locaties gaat, dan in termen van overeenkomst. Zo wees men in één parochieverband op het feit dat jongeren uit verschillende dorpen als voetbalfan tegenover elkaar kunnen staan, terwijl het parochieverband dan van ze zou verwachten dat ze binnen één koor actief zijn. Evenzogoed had men kunnen stellen dat het zeer te billijken is dat jongeren binnen één koor actief zijn, omdat ze toch ook al op dezelfde middelbare school zitten.

Differentiatie zoals het door de parochies wordt begrepen betekent in feite extra werk. Immers, als wordt vastgehouden aan de eigen parochie of locatie en hier een breed aanbod moet plaatsvinden, zullen parochies dus meer moeten gaan doen, in plaats van krachten bundelen.

Men is zich dit ook wel bewust, want men ziet dat er dan prioriteiten moeten worden gesteld. En als er prioriteiten moeten worden gesteld, kiest men het liefst voor aanbod dat aansluit bij een zo groot mogelijke groep, heet het. Overigens relateert de uitdrukking 80%-20% dit 'zo groot mogelijk'. Waarschijnlijk betekent het in de praktijk dat men continueert wat men reeds doet en nauwelijks de doelgroep verbreedt.

De interviews geven ook de indruk dat differentiatie vooral wordt verstaan als verbreed aanbod in liturgie: er moeten verschillende vormen van liturgie worden aangeboden, van traditioneel tot experimenteel. We troffen relatief weinig ideeën over differentiatie van ander pastoraal aanbod.

4.4 Snelheid van de ontwikkelingen

Hoewel de samenwerking tussen parochies op instemming kan rekenen pleiten parochies er ook voor dat de samenwerking in eigen tempo verder gestalte mag krijgen. Samenwerking moet groeien, zo is de gedachte. Er is dan ook afkeer van top-downinstructies, of centraal opgestelde plannen.

Slechts één parochie pleit daarbij ook voor een procesmanager die voldoende druk op de ketel houdt om het groeiproces op gang te houden, maar daarbij hoort wel dat de parochies het proces in eigen tempo kunnen voltooien. Dat doet vermoeden dat niet het tempo van het proces de grootste zorg is, maar de voortgang.

Stappenplannen en einddata kunnen ons inziens ook worden gezien als markeringspunten in een af te leggen route. Het proces wordt dan opgedeeld in verschillende subdoelen waarbij het halen van ieder subdoel als stimulerend kan worden ervaren. Dit lijkt niet aan te sluiten bij de wensen van de parochies. Parochies zien wel het gevaar dat uitgewerkte stappenplannen een groeiend proces kunnen frustreren (naar

het spreekwoord dat men een broedende kip niet moet verstoren), maar men lijkt minder beducht dat te weinig voortgang het proces kan laten vastlopen (naar het spreekwoord van uitstel komt afstel).

4.5 “...Anders haken mensen af”

Het is frappant dat een aantal parochies aarzelingen uit over bepaald beleid door te zeggen dat “mensen anders afhaken”. De statistieken laten al jaren zien dat mensen afhaken en mede daarom wordt er nieuw beleid ontwikkeld. Hoewel niet ieder beleidsvoornemen op voorhand goed is, lijkt het erop dat bij het zich afzetten tegen beleidsvoornemens, men de problemen die de aanleiding vormden vergeten is, of als minder urgent ziet.

4.6 Profilering en het basispastoraat

Een aantal parochies meldt dat zij als voordelen van de profilering van pastorale professionals zien dat zij zich gericht aan hun taak kunnen wijden. Het verhoogt de specialistische deskundigheid, wordt opgemerkt. Het is niet goed te reconstrueren in hoeverre feiten en wensen hier door elkaar lopen.

Anderzijds wordt door sommige parochies ook opgemerkt dat de vraag vanuit het basispastoraat (crisispastoraat, doop, huwelijk, uitvaart) groot is. Over de waardering daarvan wordt verschillend gedacht. Eén parochie noemt basispastoraat het hart van het werk. Anderen spreken hun zorg uit dat het basispastoraat zoveel tijd en energie vraagt dat men niet toekomt aan de geprofileerde taak. In dat geval is een duidelijk omschreven profiel wellicht te weinig garantie dat men daadwerkelijk aan dat profiel toekomt; niet alleen de inhoud moet dan worden omschreven, maar zal ook moeten worden aangegeven welk deel van de werktijd aan het profiel moet worden besteed. Een andere optie is om het profiel niet alleen naar inhoud, maar ook naar output te beschrijven. Bijvoorbeeld: een catecheet biedt per jaar een bepaald aantal gespreks-groepen aan of bereidt deze voor.

Tegelijk geldt dat dergelijke adviezen kunnen worden ervaren als te veel opgelegd en/of te weinig toegesneden op de eigen situatie. Een zekere gevoeligheid hieromtrent zagen we al in de interviews.

Er ligt hier dus een beleidsmatig dilemma: enerzijds moeten er voldoende richtlijnen en handvatten worden gegeven om het profiel daadwerkelijk gestalte te kunnen geven en om de geprofileerde taken in de juiste verhouding te zetten naast het basispastoraat; anderzijds mogen richtlijnen en handvatten niet als te zeer opgelegd worden gezien. Wellicht dat één pastor hierin de juiste houding heeft gevonden. Hij stelt dat de ‘zuigkracht naar het basispastoraat’ geen werkelijk probleem hoort te zijn. Het is een kwestie van eigen tijdbeheer en voor ogen houden dat men “het generale als basis moet zien en niet als eindpunt.”

4.7 Welke profielen

In een aantal gevallen werd gezegd dat de genoemde profielen van liturgie, diaconaat, opbouwwerk en catechese wat theoretisch en te algemeen zijn. Een bepaalde situatie kan om specifieke invulling vragen. Te denken valt aan een professional voor jongerenwerk, of een situatie waarin het diaconale element niet zozeer een aparte werksoort is, maar als dimensie door al het werk heenloopt. In dat geval is een aparte diaconaal werker niet nodig.

Het concretiseren van de profielen vraagt steeds om een analyse van de specifieke situatie.

4.8 Missionaire parochie

Zoals in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk al werd gezegd, is het missionaire karakter als beleid het minst uitgewerkt. Dat heeft grotendeels te maken met het feit dat er een zekere verlegenheid op dit punt is. Anders gezegd: men wil wel, maar weet niet hoe. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de parochie die meent dat de landbouwthematiek gerichte aandacht verdient, maar niet ziet hoe ze dat zou moeten aanpakken. Het geldt ook voor die parochies die zeggen dat het lastig is om contact dat wordt opgedaan tijdens doop of eerste communie vast te houden.

Moet dergelijk contact wel vastgehouden worden, zou gevraagd kunnen worden. Hoort het niet bij een missionaire parochie dat zij ook oog heeft (en aanbod!) voor mensen die slechts incidenteel contact willen. Het neemt het belang van een missionair beleid niet weg, maar het hoeft misschien niet altijd te betekenen dat de 80% weer volledig gaat participeren. Of toch wel? Mogelijk is dat bedoeld met de opmerking van een van de parochies als zij vraagt wat nu toch wordt bedoeld met 'de magische 80%'. Wie is die groep en hoe verhouden we ons tot die groep, lijkt door de vraag heen te spelen.

De opmerking van één van de parochies om het missionaire karakter tot uiting te laten komen door vooral in de bestaande groep te investeren die op zijn beurt als ambassadeur kan optreden, is enerzijds te billijken. Waar de parochie draagster is van het pastoraat lijkt het voor de hand te liggen dat parochianen hierin hun bijdrage hebben. In ieder geval probeert men het appèl om missionair te zijn een adres te geven. Anderzijds lijkt het toch ook veel weg te hebben van het doorschuiven van een lastige vraag. Als op beleidsniveau niet kan worden aangewezen hoe het missionaire karakter tot uitdrukking moet komen, kan men toch moeilijk van parochianen vragen dat zij die taak wel voor hun rekening zullen nemen.

4.9 Totaalbeeld

Met de gegevens van de interviews en de gegevens van de enquête kunnen we nu proberen een totaalbeeld te vormen van de stand van zaken wat betreft het diocesaan

pastoraal beleid. Dat totaalbeeld zullen we schetsen door met nog iets meer afstand naar de resultaten van de interviews te kijken en door de uitkomsten van het eerste deel van het onderzoek – de uitslagen van de enquête –hierbij te betrekken.

De vraagstelling van de enquête had andere accenten dus de vergelijking tussen beide onderzoeken kan niet een op een.

Op de vraag of er aandacht wordt geschonken aan diocesane beleidsnotities en wat daar in de praktijk mee wordt gedaan, meldt de enquête dat de beleidsnotities in veel parochiebesturen aan de orde komen, met name de jongere notities. De notities zijn geheel of gedeeltelijk vertaald naar concreet beleid, met name op het punt van samenwerking.

Dat is ook het beeld dat we in de gesprekken aantreffen. De jongere beleidsnotities worden beter gewaardeerd omdat ze inhoudelijker zijn. Eveneens zagen we dat vooral het punt van de samenwerking zijn vertaling krijgt in beleid.

Op het punt van de differentiatie van het pastoraal aanbod zien we in de enquête wel een uitbreiding van het aantal woord- en communievieringen, maar minder verbreding naar nieuwe vormen van liturgie. De catechese richt zich vooral op de voorbereiding op de sacramenten, in een derde van de parochies gaat het ook om schrift- en geloofskennis en om persoonlijke geloofsontwikkeling. Er worden nieuwe initiatieven genoemd als interreligieuze dialoog en groepspastoraat; cultuur en kunst treffen we minder vaak. Uit de enquête blijkt ook dat een gemeenschappelijke voorbereiding met andere parochies bij alle sacramenten weinig voorkomt.

Ook dit lijkt te passen bij de gegevens uit de gesprekken. Bij het pastorale aanbod richt men zich toch bij voorkeur op de eigen parochie in de eigen omgeving. En dat impliceert dat men minder mogelijkheden heeft om het aanbod verder te verbreden. De lokale gerichtheid die in de interviews wordt genoemd, lijkt te passen bij het feit dat men bij aanbod op het gebied van kunst en cultuur en interreligieuze dialoog samenwerking zoekt met andere kerkgenootschappen of niet-kerkelijke instellingen in de eigen woonomgeving. Het ligt inhoudelijk ook voor de hand dat men als het om interreligieuze dialoog gaat samen optrekt met andere kerken en religieuze organisaties, of als het om diaconale activiteiten gaat men optrekt met diaconieën van andere kerken.

Er zal dus naast een lokale gerichtheid die sterk naar voren komt in de interviews ook een inhoudelijke afweging zijn welke samenwerking het meest relevant is.

Uit de enquête blijkt dat het voor veel parochies niet eenvoudig is om de diocesane pastorale beleidslijnen te vertalen naar beleid in de eigen parochie. Men staat er niet negatief tegenover, maar de parochies vinden het moeilijk de beleidslijnen uit te voeren.

Ook dit spoort met de gegevens uit de interviews. We troffen eerder instemming aan dan afwijzing. Wel bleek in de gesprekken dat men graag een eigen invulling geeft aan de beleidslijnen. Die eigen invulling betekent onder andere dat men zo veel

mogelijk vasthoudt aan de eigen lokale situatie. Dat wordt gemotiveerd vanuit het feit dat de verscheidenheid van dorpen en woonkernen erom vragen om parochie en woonomgeving dicht bij elkaar te houden; het wordt door anderen gemotiveerd vanuit de gedachte dat de kerk present moet zijn in de buurt.

Vanuit die optiek lijkt het dan ook voor de hand te liggen dat men bij samenwerking net zo graag, of misschien soms nog liever, naar andere kerken en geloofsgemeenschappen kijkt, dan dat men samenwerkt en het pastoraal aanbod differentieert op interparochieel niveau.

De voorkeur voor de eigen invulling is wellicht ook af te leiden uit het feit dat er relatief weinig behoefte aan ondersteuning is bij het invulling geven van de beleidslijnen, zoals we in de interviews zagen. Ondersteuning veronderstelt immers (deels) dat men wel een bepaalde weg op wil, maar dit niet helemaal zelf kan. De praktijk is dat men de noodzaak wel ziet van het diocesaan pastoraal beleid vanuit personeelstekort, dat men ook ziet dat vanuit dit gegeven een inhoudelijke slag moet worden gemaakt (vandaar ook de waardering voor die inhoudelijke invulling in de jongere notities), anders gezegd dat men de noodzaak van een bepaalde weg wel ziet, maar deze toch op eigen wijze wil bewandelen. Zo gezien lijkt het er op dat de beleidslijnen en beleidsnotities van het aartsbisdom voor een groot deel worden verstaan als suggesties voor zelf nader in te vullen beleid.

Ten slotte, wat stimuleert parochies bij samenwerking, profilering, differentiatie en aandacht voor een missionaire taakinfilling? Antwoord: men ziet samenwerking en profilering als versterking van de professionele inbreng van de parochies (feit) en men ziet differentiatie van aanbod en missionaire taakinfilling als verbreding van aanbod om daarmee andere mensen te bereiken (mogelijkheid).

Wat houdt parochies tegen bij het verder uitwerken van het beleid? Verdere samenwerking, profilering en differentiatie wordt gezien als inleveren op de betrokkenheid op de lokale situatie. Dat is een betrokkenheid die als wezenlijk wordt gezien vanuit de parochianen (“anders haken mensen af”) en vanuit de pastores (pastoraat van de nabijheid/presentie). Belemmerend voor de missionaire taakinfilling is dat men te weinig beeld lijkt te hebben wat daarmee wordt bedoeld of hoe dat kan worden uitgewerkt.

5 Bijlagen

In deze bijlagen zijn de verslagen van de interviews opgenomen met de vijf parochieverbanden. Bij wijze van introductie volgt allereerst een korte beschrijving en typering van de parochieverbanden, zoals we die hebben aangereikt gekregen door het aartsbisdom.

5.1 Dekenaat Arnhem: Parochies van Elst, Lent en Oosterhout

Het betreft hier een aantal dorpen die in de laatste jaren zijn omgeven door nieuwbouwwijken waarin met name forensen en jonge gezinnen van elders zich gevestigd hebben. Het van oudsher “dorpse” karakter van het pastoraat vindt wellicht onvoldoende aansluiting bij deze nieuwkomers onder de kerkleden. Daartoe zouden, zoals in het kader van *Profileren in het pastoraat* wordt voorgesteld, andere en gedifferentieerde vormen van pastoraal aanbod moeten worden ontwikkeld. Een belangrijke vraag aan dit parochieverband is daarom, in hoeverre de vergroting van het territorium gepaard gaat met een differentiatie in het pastoraal aanbod en met taakprofilering voor de betrokken pastores: is er draagvlak voor dergelijke koerswijzigingen en lukt het om er in de praktijk gestalte aan te geven? Een subvraag is in hoeverre het interkerkelijk overleg bijdraagt aan een gedifferentieerde presentie van kerken in dit gebied.

5.1.1 Groepsgesprek

1. Reeds enige tijd bestaat er een zeer beperkte vorm van samenwerking tussen de drie parochies van Elst, Lent en Oosterhout. De beide laatstgenoemde parochies werken intensiever met elkaar samen vanaf het moment dat zij één pastor, een priester die dit jaar met pensioen is, met elkaar delen. In Elst is één pastoraal werkende werkzaam en één priester die eveneens reeds gepensioneerd is. De parochies zijn nog vrij zelfstandig, hebben hun eigen bestuur en ook de kerkgebouwen zijn behouden gebleven.

Binnenkort wordt de samenwerking uitgebreid met vijf parochies uit de Overbetuwe. Voor deze parochies is nog slechts één priester werkzaam, terwijl er in januari 2004 nog één priester bij zal komen. Vanaf september gaan de vier pastores over alle parochies rouleren in de liturgie en begin november is er voor het eerst een gezamenlijk besturenoverleg.

2. Het tekort aan professionele krachten vormt de aanleiding voor de samenwerking. De samenwerking, resp. het met elkaar delen van de pastores, is ‘uit nood geboren’. Daarnaast echter is er ook sprake van het bundelen van krachten van de vrijwillige medewerk(st)ers. Daar staat men zeer positief tegenover.

Negatief vindt men dat doordat de onderlinge samenwerking zoveel aandacht vergt, andere belangrijke issues buiten beeld blijven. Zo kan er bijv. te weinig tijd en aandacht geschonken worden aan de Vinex-problematiek die de vele nieuwbouwwijken in Oosterhout met zich meebrengen. Oosterhout telt van oorsprong 2000 inwoners. Daar komen binnenkort 10.000 inwoners bij. Hoe kunnen zij bij de parochie betrokken worden? Kan het pastorale team zoveel extra sacramentenbedieningen wel aan?

3. Positief vindt men dat er nu meer mogelijkheden komen voor de vrijwillig(st)ers om zich te kwalificeren, o.a. op liturgisch gebied. Ook op andere terreinen kunnen de vrijwillig(st)ers kennis en ervaringen uitwisselen en elkaar opvangen en ondersteunen; het sociale kapitaal waarover beschikt kan worden, is toegenomen. Er kan ook meer efficiënt gewerkt worden, bijv. op financieel-administratief gebied (o.a. voor de loonadministratie) en bij het maken van het parochieblad. In dit blad kan het parochieverband zich als één geheel presenteren, waarbij tevens de eigen sfeer en kleur van elke parochie afzonderlijk benadrukt wordt.

De pastores waarderen het dat zij nu meer onderling met elkaar overleggen, brainstormen. Het bundelen van de professionele kwaliteiten leidt tot het professioneler oppakken van taken en tot het kunnen 'verdelen van de pijn'. Samen zetten zij de lijn uit voor het steeds meer samen dingen oppakken. Wellicht dat er op den duur ook een jongerenwerk(st)er voor het gehele verband aangesteld kan worden.

4. Voorkomen moet worden dat de parochianen zich niet meer in herkennen in het grotere, anonieme verband en van hun parochie en van de kerk in zijn geheel, vervreemden. Daarom streven de pastores ernaar dat zij voor het basispastoraat en de sacramentenbediening van de eigen parochie(s) de locatiepastor resp. de eerste staansprekbare cq. eerstverantwoordelijke pastor blijven. De parochianen hechten sterk aan de eigen pastor en de eigen kerk, zoals zij ook aan de eigen kroeg, de eigen bank of school gehecht zijn. Deze dienen ook van hun gemeenschap deel te blijven uitmaken.

Naast de eigen pastor zal er ook een kern van mensen moeten zijn die de contacten binnen de parochie onderhouden en de identiteit van de parochie bewaken. De herkenbaarheid moet blijven. De parochianen hebben geen binding met een overkoepelend orgaan of bestuur.

Een voor de samenwerking belemmerende factor is dat de parochies wel allemaal gelegen zijn in plattelandsgemeenten, maar dat de grootte van de parochies nogal verschilt. Huiver bestaat tegen het ontstaan van 'hoofdparochies' en 'bijparochies'.

5. Het tekort aan priesters/pastores heeft de samenwerking bevorderd.

6. Zou het bisdom een verdergaande samenwerking op korte termijn willen afdwingen, willen doordrukken, bijv. door het stellen van einddata in het kader van zijn benoemingenbeleid, dan zou dit het proces van naar elkaar toe groeien belemmeren. De parochiebesturen moeten de kans krijgen zelf een goed plan te ontwikkelen en zich te verdiepen in regelingen nodig voor praktische zaken zoals de reiskosten van pastores en hun al dan niet verzekerd zijn als zij in een andere parochie werkzaam

zijn. Er is voldoende tijd nodig voor het leggen van goede contacten, voor het stapsgewijs stellen van de prioriteiten en nemen van beslissingen. Moet er bijv. één fonds komen voor het beheer van de kerkgebouwen of kan dat door de parochies afzonderlijk blijven gebeuren? Wat is de verdeelsleutel voor de bekostiging van een eigen parochieblad? Samen dit soort zaken uitzoeken en erover beslissen geeft een wij-gevoel. Als bij vrijwillig(st)ers het wij-gevoel verloren gaat, dan haken zij af. Een bezwaar is dat het samengaan veel werk kost. Alles moet bewust en goed afgewogen worden. Voordat het samengaan een feit is, moet er zekerheid zijn over de weg die ingeslagen wordt; een log lichaam kan zaken moeilijker bijsturen.

7. Het samenwerkingsoverleg heeft eens ondersteuning gekregen vanuit het dekenaat in de vorm van begeleiding door een medewerker. Over deze begeleiding is men zeer te spreken. Op dit moment bestaat er nog steeds behoefte aan ondersteuning van iemand die kritisch mee luistert en die hen op basis van elders opgedane ervaringen adviseert, tips geeft. Dus een soort procesbegeleider met een open houding, die ruimte schept voor maatwerk. Een persoon die enerzijds onderschrijft dat het belangrijk is om aan de basis voldoende draagvlak te creëren, en die anderzijds ‘de druk op de ketel houdt’, resp. de agenda bewaakt.

8. De plannen om tot profilering te komen zijn bekend, maar de profilering krijgt feitelijk nog geen gestalte.

9. De plannen worden door de pastores positief beoordeeld. Ze bieden kansen om eigen interesses in delen van het pastoraat, meer uit te diepen. Als een pastor voor een bepaald taakgebied verantwoordelijk is binnen acht parochies dan zal hij of zij dit taakgebied nader moeten bestuderen, wil hij of zij ook kwaliteit kunnen leveren. De bestuursleden zien wel iets in het vergroten van specialistische deskundigheid van pastores, maar vinden dat dit niet ten koste mag gaan van sacramentenbediening en basispastoraat. Alleen als deze niet in de knel komen, kan profilering op één gebied plaats vinden. Herkenbaarheid en nabijheid moeten gewaarborgd zijn. Wellicht is het ook gewenst om na een paar jaar van profiel te wisselen. Om het pastoraat levendig te houden kunnen de profielen beter na verloop van tijd rouleren.

10. Binnen het pastorale team is het nog niet tot profilering gekomen, maar men staat er wel positief tegenover. Als profilering op bepaalde wijze gestalte krijgt, kunnen parochies daar hun voordeel mee doen. In parochies met veel nieuwbouwwijken is bijv. een bepaalde vorm van gemeenschapsopbouw nodig. Een geprofileerde pastor kan daar goed van pas komen.

11. Het streven van de pastores is om náást profilering waarbij zij gericht zijn op het gehele parochieverband, in de eigen parochie(s) het ‘pastoraat van de nabijheid’ te blijven realiseren. Het dopen, de gezinsvieringen en de uitvaarten blijven zij doen in de parochie(s) waarin zij vertrouwd zijn. Basispastoraat en sacramentenbediening krijgen ook altijd prioriteit en in de eigen parochie(s) blijven zij daarvoor de eer-

staansprekbare en eerstverantwoordelijke pastor. De pastores zullen steeds goed moeten afwegen hoeveel procent van hun tijd ze aan welke taak besteden. Verwacht wordt dat op het gebied van de liturgie zich problemen zullen voordoen als de pastores ertoe verplicht worden om de instructies van één pastor/priester op te volgen. Het kan plezierig zijn en gewenst dat er binnen een parochieverband verschillende vormen van liturgie en verkondiging zijn: ‘verandering van spijs doet eten’. De liturgist mag dit niet verhinderen.

12. Profilering biedt aan pastores kansen om hun sterke kanten op een bepaald gebied te ontwikkelen. En het leidt tot taakverlichting: het ontwikkelen van kwaliteiten op andere gebieden dan het eigen gebied kan een pastor aan zijn of haar collega’s overlaten. En wat een pastor ontwikkeld heeft, kan een collega ook gemakkelijker in de eigen parochie(s) uitvoeren.

Net als samenwerking kan ook profilering worden gezien als noodzakelijk om te overleven. Het biedt mogelijkheden voor pastores om binnen regionaal verband werkzaam te zijn en om daarbinnen iets te kunnen betekenen. Het binnen het eigen verband kunnen beschikken over een specialist op een bepaald gebied, is beter dan dat hiervoor van buitenaf iemand wordt ingeschakeld.

13. Een belemmerende factor doet zich voor wanneer in een parochieverband alle pastores dezelfde voorkeuren zouden hebben. Wie gaat dan over het toedelen van profielen? Wie bepaalt aan welke profielen behoefte bestaat? Wie voert de sollicitatiegesprekken met pastores? Staan dan de profielen voorop of gaat het om de persoonlijkheid van de pastor? Kwaliteiten kunnen aangeleerd worden, maar voor het werken in teamverband gaat het om een juiste combinatie van persoonlijkheden.

14. Er bestaat geen behoefte aan ondersteuning specifiek gericht om tot profilering te komen. Er is nu vooral tijd nodig en ook vrijheid van handelen om te ontdekken welke vorm van profilering het meest gewenst en geschikt is. Alleen in teams waarbinnen pastores nog niet geleerd hebben met elkaar te overleggen en samen te werken is hulp van buitenaf gewenst.

15. Met de plannen voor differentiatie in het pastorale aanbod als zodanig is men niet bekend, maar differentiatie sluit wel aan op dat wat de parochies zelf willen en nastreven. Uitgaande van de diversiteit in spiritualiteit en geloofsbeleving, wordt door de besturen naar de parochies toe gestreefd naar maatwerk.

16. Differentiatie is niet alleen gewenst tussen parochies, maar ook binnen elke afzonderlijke parochie. Naast het specifiek eigene, naast bijv. meer traditionele ook meer moderne liturgie. Liturgie die ouderen aanspreekt, maar ook liturgie voor jongeren. Dus wel plaatsen creëren met een eigen identiteit waar mensen zich thuis kunnen voelen, maar mensen ook de kans geven met iets anders kennis te maken dan met wat zij gewend zijn. En hen laten weten in welke parochie dit andere te vinden is. Dit kan bijv. door het jongerenkoor of andere koren ook in andere parochies op te laten treden. Wel overal ‘eenheid in verscheidenheid’ nastreven en stimuleren, maar

niet kunstmatig opdringen of plannen, meer ‘laten ontstaan’. Er zijn kerkgebouwen die zich bijv. beter lenen voor bepaalde activiteiten, die bijv. bij voorkeur uitgekozen worden als plaats voor huwelijksvieringen.

17. Er zijn parochies met veel nieuwbouwwijken, waar de gemiddelde leeftijd van de parochianen lager is dan in andere parochies, en waar de gemeenschapsopbouw oecumenisch wordt aangepakt, samen met de SoW-kerken. Er zijn oudere wijken waar de presentstelling van de parochie vooral belangrijk is. En er is ook een parochie met een groot jongerenkoor. Elke parochie heeft zijn eigen identiteit, zijn eigen kleur en sfeer. Deze moeten behouden blijven, worden (h)erkend en versterkt, bijv. door het aanbieden van verschillende vormen van liturgie en catechese. In nieuwbouwwijken kan er bijv. meer aandacht zijn voor gezinsvieringen, en voor jeugd- en jongerenactiviteiten. En er kunnen bijv. meer oecumenisch getinte vieringen gehouden worden. De besturen willen aan deze verscheidenheid bewust aandacht geven, signalen opvangen, maatwerk leveren en stimuleren dat men van elkaars ervaringen gebruik gaat maken. Gestreefd wordt naar eenheid in verscheidenheid en naar het aansluiten op specifieke spirituele voorkeuren van parochianen. Eenvormigheid wordt afgewezen. Bevorderlijk voor differentiatie is dat men overall bewust op zoek wil gaan naar een eigen doelgroep, jonger of ouder, en deze doelgroep iets wil aanbieden dat hen trekt en bindt.

18. Men is er nog niet uit of mobiliteit nu wel of niet bewust gepland en gestimuleerd moet worden. In elke parochie blijft men vooral nog naar diensten van de eigen kerk gaan. Of men gaat ‘de eigen pastor achterna’ als deze in een andere parochie voorgaat. Ook jongeren gaan niet gauw naar een plaats waar bijv. de jongeren komen van een rivaliserende voetbalclub.

Daarom wordt tot nu toe vooral geprobeerd de diensten te leveren waaraan de grootste groep parochianen behoefte heeft.

19. Differentiatie kan de missionaire dimensie van de parochies bevorderen. Groepen uit de 80% van de parochianen die op dit moment geen gebruik maakt van het pastorale aanbod, kunnen ermee worden bereikt. Bijv. jongeren die geïnteresseerd zijn in iets nieuws, iets experimenteels, ouderen die wegblijven omdat er geen gregoriaans meer gezongen wordt, groepen die behoefte hebben aan geloofsverdieping of die in andere religies geïnteresseerd zijn.

20. Er zijn geen externe belemmeringen om tot differentiatie te komen.

21. Op dit moment ligt er geen concrete vraag naar het dekenaat of het bisdom toe om tot differentiatie te komen. Nieuwe wijken waarin het kerkzijn nu weinig speelt, moeten de tijd en de kans krijgen om op eigen wijze een kerkgemeenschap te worden. Belangrijk wordt gevonden dat het bisdom openstaat voor en zich iets aantrekt van datgene dat aan de basis aan beleving leeft.

22. De plannen om te komen tot een missionaire parochie zijn niet als zodanig bekend. Wel is er het streven om een groter bereik te bewerkstelligen.

23. Waardering bestaat voor de plannen in de richting van een missionaire parochie. De parochies willen 'koesteren wat ze hebben' en daarnaast aandacht hebben voor de 80% van de parochianen die niet worden bereikt.

5.2 Dekenaat Berkelland/Montferland: Parochies van Zevenaar, Babberich en Oud-Zevenaar

Dit betreft een parochieverband waaraan in de toekomst ook parochies van het Gelders Eiland zullen worden verbonden². Tot nog toe is, met name in Zevenaar, het territoriale karakter van de parochies sterk tot uitdrukking gekomen: er zijn accenten in het pastoraal beleid gelegd waar het catechese, diaconie en liturgie betreft en deze zijn sterk gekoppeld aan de territoriale benadering van de eigen gemeenschap. Hieraan wordt met name bijgedragen door een sterk ontwikkeld wijkcontact waaraan vele wijkcontactpersonen actief meewerken. Een vraag specifiek voor dit gebied is of op deze wijze in voldoende mate en op voldoende gedifferentieerde wijze gestalte wordt gegeven aan pastorale nabijheid. Voorts is een vraag of de parochies in de dorpen buiten Zevenaar – Babberich en Oud-Zevenaar – in de geschetste ontwikkeling van pastorale vernieuwing meegaan: komen ook hier differentiatie van aanbod en taakprofilering van de grond, of wordt het pastoraat in deze parochies voornamelijk 'verzorgd' vanuit de andere parochies?

5.2.1 Groepsgesprek

1. Tot april dit jaar bestond het parochieverband uit 4 parochies: twee in Zevenaar, een in Babberich en een in Oud Zevenaar. Dit parochieverband werd op 1 januari 1999 gerealiseerd. Twee jaar geleden werden de eerste vormen van samenwerking gestart met een ander parochieverband: het Gelders Eiland dat ook uit 4 parochies bestaat. In april zijn beide verbanden samengegaan, zodat er nu één parochieverband is, bestaande uit 8 parochies. De parochies vormen met elkaar een verband op basis van een samenwerkingscontract.

Van een van de parochies van het Gelders Eiland, Pannerden, is de priester-pastor 9 jaar geleden vertrokken. Ook de andere pastores van dit parochieverband vertrokken in de loop der jaren. De laatste is in 2001 weggegaan. Parochieverband Zevenaar telde 3 pastores. In april van dit jaar heeft men ook weer een priester kunnen aantrekken, zodat het nieuw gevormde parochieverband nu vier pastores telt (van wie er één priester is). Er is nog een vacature voor een pastoraal werker.

---

² ten tijde van het interview was dit gerealiseerd.

Op één kerk in Zevenaar na, zijn alle kerkgebouwen behouden gebleven. Iedere parochie heeft ook haar eigen bestuur gehouden. Het pastoraal beleid wordt voorbereid en uitgevoerd door een Stuurgroep bestaande uit 16 personen, dus 2 personen per parochie. Insteek was en is om de parochies zelfstandig te laten zijn.

2. De parochies zijn overtuigd van de noodzaak tot samenwerking; voor het laatste samengaan van de parochieverbanden hebben zij zelf het initiatief genomen. Toen het bisdom kwam met het verzoek een priester voor het Gelders Eiland op te nemen in het pastoresteam van Zevenaar, waren er al een half jaar lang samenwerkingscontacten tussen de twee parochieverbanden.

Het bisdom is akkoord met de samenwerking, op twee aandachtsgebieden na: de bestuursvorm en de wijze waarop de profilering vorm krijgt. Het bisdom wil graag dat er een bestuur (of een bestuurlijk overleg) is bestaande uit afvaardigingen van alle parochiebesturen. En dat daarnaast een Dagelijks Bestuur (DB) gevormd wordt van maximaal 5 personen dat verantwoordelijk is voor de financiën en voor de voorbereiding en uitvoering van het beleid. Dat betekent dat drie parochies niet vertegenwoordigd zouden zijn in het DB. De parochies betwijfelen dat een DB van 5 personen meer slagvaardig kan handelen dan een DB van 8 personen. De voorgestelde modelovereenkomst vindt men geschikt voor een fusiemodel, doch zeker niet voor een samenwerkingsverband. In de huidige opzet profiteert men maximaal van de ervaringsuitwisseling tussen parochies en kan beter en meer afgestemd worden gereageerd op beleidsnotities van bisdom en dekenaat. Bovendien geldt dat vraagstukken over het voortbestaan van een parochie (en/of gebouwen) niet in het parochieverband behandeld dienen te worden, maar in het eigen -zelfstandige- parochiebestuur.

3. De parochies zijn erin geslaagd om op financieel gebied tot een verdeelsleutel te komen. Criteria zijn: draagkracht, aantal parochianen, aanbod van diensten (inzet) en gemiddelde behoefte. Criteria van doorslaggevende betekenis: draagkracht en behoefte.

Er zijn per parochie gezamenlijke doopvieringen; interparochieel wordt gewerkt aan gezamenlijke huwelijksvoorbereiding en rouwverwerking. Ook wordt er veel met dezelfde materialen en programma's gewerkt.

4. De parochies werken zoveel mogelijk samen, maar willen wel graag dat alle pastorale diensten in de eigen parochie beschikbaar blijven. Dit om te voorkomen dat parochianen in verzet komen of 'afhaken'; overall is een eigen traditie/cultuur ontstaan waarvan men niet graag afstand doet.

5. Het tekort aan pastores heeft de samenwerking bevorderd.

6. Funest voor de parochianen en voor de onderlinge samenwerking zou zijn wanneer kerkgebouwen gesloten zouden worden. Er zijn grote cultuurverschillen zowel tussen de dorpen onderling als ook met de 'stad' Zevenaar; de parochianen uit de dorpen zullen niet gauw naar een andere kerk gaan, en afhaken als hun eigen kerk er niet meer is.

7. Bij de vorming van het eerste parochieverband is gevraagd om ondersteuning van het dekenaat. Deze ondersteuning is ook geboden. Het samengaan met het Gelders Eiland vond 'op eigen kracht' plaats. Verwacht wordt dat het bisdom met nuttige suggesties en aanbevelingen zal komen voor een multifunctioneel gebruik van de kerkruimten als om financiële redenen kerksluiting dreigt. Wellicht kunnen op centraal niveau ook modelbeleidsplannen ontwikkeld worden die op lokaal niveau verder ingevuld worden. Maar er moeten bij de parochies geen nota's worden neergelegd waaraan geen behoefte bestaat; plannen die op centraal niveau uitgewerkt worden, moeten gebaseerd zijn op gesprekken met en/of een vooronderzoek onder parochies.

De communicatie met het aartsbisdom blijft vaak onduidelijk. Er zou bijv. 'een' samenwerkingsmodel voorgelegd worden. Dit blijkt echter 'hét' model te zijn waarmee gewerkt zou moeten worden. Op dit moment, nu het parochieverband net gestart is met de 'grote samenwerking' en men van onderop, via werkgroepen, het samengaan vorm wil geven, bestaat er geen behoefte aan dwingende nota's van dekenaat of bisdom. De ontevredenheid hierover komt mede ook doordat men op reacties vaak geen antwoord krijgt.

8. Profilering had reeds gestalte gekregen: de beroepskrachten hebben elk al een eigen aandachtsveld: liturgie, catechese, diaconie of gemeenschapsopbouw, dit in combinatie met het delen van basispastoraat (ze zijn ieder voor twee parochies de wijkpastor en gaan daar méér voor in de liturgie. De priester heeft gemeenschapsopbouw, en één pastoraal werkende heeft liturgie als aandachtsveld.

Het aartsbisdom vindt het niet gewenst dat er een koppeling blijft met het wijkpastoraat. Doordat in het Zevenaarse reeds vele jaren met de gespecialiseerde inzet is gewerkt, is men op basis van ervaring hierop teruggekomen en kiest men voor het nieuwe parochieverband bewust voor een combinatie van specialisatie en van basispastoraat. Dergelijke ervaringen zouden meer uitgewisseld moeten worden en het bisdom zou hier dan ook rekening mee kunnen houden.

9. Om verschillende redenen is gekozen voor een mengvorm van profilering en wijkpastoraat. Pastor zijn is méér dan alleen aanstuurder zijn van werkgroepen en vrijwilligers. Pastor zijn is ook méér dan alleen diaconaal werker, catecheet, liturgist of opbouwwerker zijn.

De gekozen mengvorm vormt een oplossing voor de spanningsverhouding grootschaligheid en de vorming van kleine geloofsgemeenschappen (waar het bisdom ook naar toe wil).

Het gaat hier om relatief kleine parochies waar het geloofsgemeenschap-zijn en het leefgemeenschap-zijn vaak sterk met elkaar verweven zijn. De parochianen hebben behoefte aan 'een vast aanspreekpunt'. Voor hen is belangrijk dat er één persoon is die weet wat er in een parochie leeft; de bekendheid met één persoon met wie een vertrouwensrelatie kan ontstaan, is belangrijk (aan het ontstaan van zo'n relatie met een vrijwilliger/wijkbewoner kleven haken en ogen als het gaat om vertrouwelijke inhoud).

Voor het contact en de begeleiding van de vrijwilligers is het ook beter dat er per parochie een vaste pastor is. Ook om praktische redenen is het beter dat er een wijkpastor is die bijv. belast is met de voorbereiding op de Eerste Communie. Deze taak vindt overal op ongeveer hetzelfde moment plaats, en zou onmogelijk door één persoon verzorgd kunnen worden. De aansturing van het specialisme van lopende activiteiten gebeurt met name binnen het team. Voor het uitwerken van nieuwe aspecten wordt door de werkgroepen een beroep gedaan op de pastor met de betreffende specialisatie.

10. Het is een geluk dat er binnen het parochieverband pastores zijn die geïnteresseerd zijn in en/of opgeleid zijn voor een bepaald aandachtsveld. In alle parochies is het vrijwilligerskader bekend met de taakverdeling binnen het pastoraal team.

11. Een ontwikkeling in de richting van alléén profilering sluit niet aan op de wijze waarop de pastores binnen het parochieverband het pastoraat vorm wil geven. De parochianen willen ook graag dat alle pastorale diensten in de eigen parochie beschikbaar blijven.

12. Nog voor de eerste nota's van het aartsbisdom erover verschenen, kreeg profilering binnen het parochieverband al gestalte, waren er al aandachtsvelden verdeeld over de pastores.

13. Verwacht wordt dat bij een strak doorgevoerde profilering er nogal wat storingen op het communicatieve vlak zullen optreden.

14. Er bestaat geen behoefte aan ondersteuning om tot profilering te komen; deze profilering heeft al naar tevredenheid gestalte gekregen. Wel bestaat, met name ten behoeve van de leken-voorgangers, behoefte aan 'meer gereedschap op liturgisch gebied'. Gelukkig zien steeds meer parochianen in dat de parochie mede gedragen wordt/moet worden door leken, en men is inmiddels ook redelijk gewend geraakt aan lekenvoorgangers.

15. De parochies richten zich niet op differentiatie van het aanbod aan diensten of activiteiten. De verschillen die er zijn, komen voort uit geschiedenis en traditie (als kermis en schuttersgildefeesten), of zijn keuzes die een parochie maakt. Zo worden in Zevenaar al heel lang vluchtelingen en uitgeprocedeerde asielzoekers opgevangen. In de toekomst wil de parochie H. Andreas-Maria Koningin zich richten op ouderenspastoraat. Alleen in Babberich bestaat expliciet het voornemen om de 80% van de parochianen te bereiken die nu niet worden bereikt.

Incidenteel worden wel speciale diensten en vieringen aangeboden, bijv. de onlangs gehouden Gospelviering en de Thomasvieringen die nu in Zevenaar van start gaan.

16. Differentiatie kan in grote steden met veel parochies de keuzemogelijkheden vergroten. Binnen het parochieverband Zevenaar/Gelders Eiland bestaan voor de

parochianen de keuzemogelijkheden hierin dat er verschillende voorgangers en verschillende (jongeren)koren zijn waaruit gekozen kan worden.

17. Er worden in de plannen voor differentiatie geen voordelen gezien voor het parochieverband.

18. Omdat het parochieverband alleen te maken heeft met kleine leefgemeenschappen en kleine parochies streven zij naar een aanbod dat aansluit op de behoefte van zoveel mogelijk parochianen. Differentiëren en keuzes maken veronderstelt voldoende bestuurlijk draagvlak en dat ontbreekt op dit moment, daar men er niet van overtuigd is dat de parochianen een dergelijke ontwikkeling goedkeuren. Ook is men begonnen met een beleidsnota voor het parochieverband. Gedurende dit proces zal men profilering, differentiatie en dergelijke zeker nog eens opnieuw wegen, doch grote veranderingen worden niet verwacht. Wel hoe men met elkaar beter in kan spelen op de behoeften die er leven in combinatie met de beschikbaarheid en betaalbaarheid van pastores.

19. Bevorderlijk voor het aansluiten op de behoefte van zoveel mogelijk parochianen is dat op dit moment nog, zowel voor beleidszaken als voor praktische taken, op veel vrijwilligers een beroep kan worden gedaan. Er zijn gelukkig nog veel vrijwilligers, maar hun aantal (met name op het terrein van beleidszaken) neemt af en op degenen die er zijn, wordt steeds meer een beroep gedaan. De meesten van hen zijn wel bereid meer te doen dan dat ze vroeger deden. Het gevaar van overbelasting en het gedwongen afhaken neemt daardoor wel toe.

20. Afgezien van het nog lopende overleg met het bisdom over bestuursvorm en profilering worden geen interne of externe omstandigheden gesignaleerd die het aansluiten op de behoefte van zoveel mogelijk parochianen verhinderen. Men hoopt dat er in de toekomst veel behouden blijft (in ieder geval de kerkgebouwen) en dat er ook veel verbeterd wordt.

21. Op dit moment ligt er geen concrete vraag naar het dekenaat toe; het bisdom wordt gevraagd om begeleiding van de pastores. De ondersteuning die geboden wordt, moet in ieder geval aansluiten op de behoeften van de parochies, moet praktische informatie bevatten, materiaal om vrijwilligers te scholen in management- en organisatorische taken, suggesties hoe hen te activeren etc.

Een nota als Meewerken in het pastoraat zoals die in het verleden is rondgestuurd, sluit niet aan op de behoeften van parochies die al enige tijd 'rondspartelen', omdat er geen pastor meer is. De indruk bestaat dat men op bisdomniveau onvoldoende voorbereid was op de situatie dat parochies verstoken zijn van een pastor. In het grote parochiegeheel hebben de parochies op het Gelders Eiland zich behoorlijk in de steek gelaten gevoeld. Met lekenvoorgangers heeft men zich weten te behelpen, maar inmiddels raken 'de krachten uitgeput', melden zich geen vrijwilligers meer en is ook niemand meer bereid om naar de Pastorale School te gaan of een andere toerustingscursus te volgen. Meermalen is bij bisdom en dekenaat 'aan de bel getrokken'. Er

bestond behoefte aan iemand die ter plekke de zaak kon inspireren en enthousiasmeren en die er voor de parochies was. Nu zou men nog graag hebben dat er een jongerenpastor kwam. Nu de twee verbanden zijn samengegaan is het mogelijk uit het dal te komen en de opgedane ervaringen ten dienste te laten komen van het nieuwe parochieverband.

22. Het parochieverband richt zich niet op groepen die niet of marginaal van het aanbod van de kerken gebruikmaken. In Babberich wil men dit wel proberen, maar is men daar nog niet in geslaagd. De bedoelde groepen worden wel bereikt bij uitvaarten en bij bijzondere vieringen zoals de Schuttersmis. Dan worden ook jongeren bereikt. Deze vieringen krijgen bijzondere aandacht; de voorgangers proberen dan extra goed voor de dag te komen.

23. Naar de groepen toe die wel worden bereikt moet meer aandacht geschonken worden aan 'het afscheid nemen van wat er niet meer kan'. Van pastores kan niet meer worden verwacht wat vroeger van hen werd verwacht. Ook moet het idee losgelaten worden dat het alleen goed gaat als de kerk vol is. De kwaliteit van wat geboden wordt staat voorop, en ook de vraag 'wat er met minder mensen nog kan worden gedaan'.

5.3 Dekenaat Salland: Parochie Zwolle

Dit betreft één parochie die in de afgelopen jaren is ontstaan uit een fusieproces van meerdere parochies binnen de stad Zwolle. Het proces is gepaard gegaan met de nodige ups en downs (in 1991 verscheen een tussenrapportage onder de titel *Beren op de weg*); inmiddels is één pastoraal team ontstaan dat bezig is een goede samenwerking te ontwikkelen. De voormalige parochies zijn nu verschillende locaties – 'kerkplekken' – van één parochie met zogenoemde locatieraden als mede-beleidsverantwoordelijke tussenlaag; de locaties hebben elk een meer of minder sterk tot uitdrukking komende eigen identiteit. Een vraag specifiek voor dit gebied is dan ook in hoeverre de eigenheid van de verschillende locaties onder spanning staat door het proces van samengaan en samenwerking dat het pastoraal team doormaakt: zijn differentiatie van pastoraal aanbod en pastorale identiteit tussen de kerkplekken in balans met de gezamenlijke pastorale verantwoordelijkheid binnen één parochie en één pastoraal team? Een verdere vraag is, in hoeverre het pastoraal aanbod mede is afgestemd op de nieuwe wijk Stadshagen: hoe wordt presentie gerealiseerd (wel of geen kerkgebouw, specifiek aanbod), gezien ook de eerdere ervaringen met de nieuwbouwwijk Zuid?

5.3.1 Groepsgesprek

1. Reeds 25 jaar geleden werd gestart met vormen van samenwerking tussen de vijf parochies in Zwolle. Parochies, personeel en gebouwen zijn succesvol in één verband

samengebracht. Sinds 2001 is er nu één parochie, ontstaan uit de fusie van deze parochies die allen hun afgevaardigden hebben in de parochievergadering. Daarnaast is er nog een rectoraat waarmee wordt samengewerkt op basis van een samenwerkingsovereenkomst. Alle kerkgebouwen konden tot nu toe behouden blijven. Gewerkt wordt met een pastoraal team bestaande uit vier pastores, van wie twee priester, en drie gekwalificeerde vrijwillig(st)ers. Ook al is de fusie gerealiseerd, men is er nog niet: het streven is nu om de katholiciteit in Zwolle te versterken en een nieuwe parochiecultuur tot stand te brengen.

2. De parochies zien het belang in van samenwerking; voor de eerste samenwerkingscontacten namen ze zelf het initiatief. Pas later kwam het bisdom met zijn nota over samenwerking. Het beleid van het bisdom spoort met het eigen beleid. Ook het bisdom koppelt de samenwerking aan de rol van de kerk in de samenleving. In de loop van de jaren werd de kerk minder zichtbaar en dreigde zij haar missie te verliezen. Als bestuur gaat men op zoek naar een nieuwe parochiecultuur, waarbij ook doorgedacht wordt op de rol van de kerk en de missie van de parochie. Het tekort aan professionele krachten vormde de aanleiding, maar de samenwerking is niet alleen 'uit nood geboren': er bestond behoefte aan een samenwerkingsverband waarbinnen niet langer sprake was van vrijblijvendheid. Een samenwerkingsverband dat kansen bood om tot verdieping en tot een bepaalde invulling van katholiciteit te komen, en om samen nieuwe initiatieven te ontwikkelen, zonder dat ieder steeds weer 'zelf het wiel moet uitvinden'.

3. Positief vindt men dat er mogelijkheden kwamen om elkaar 'onderling te bevruchten'. De kleine liturgiegroepjes, die vaak al aan het dood bloeden waren, gingen nu op in het grotere Liturgisch Beraad waarvan de bijeenkomsten als een vreugdevol gebeuren werden ervaren. Het gedwongen worden de eigen grenzen te overstijgen, heeft tot nieuwe groepen en nieuwe initiatieven geleid. Werkgroepleden kunnen elkaar opvangen en ondersteunen. Er kan ook meer efficiënt gewerkt worden; een methode die samen bedacht of ontwikkeld wordt, kan op verschillende plaatsen worden uitgevoerd.

Het streven is op elke locatie over meerdere vrijwillig(st)ers te beschikken die de pastorale taken bundelen en mogelijk ook zelf gestalte geven.

De pastores waarderen het dat zij nu door meer mensen ondersteund worden, en dat zij nu niet meer zelf voor alles verantwoordelijk zijn. Het bundelen van de professionele kwaliteiten leidt tot het professioneler oppakken van taken en tot het kunnen 'verdelen van de pijn'. Ook wordt duidelijker waar knelpunten liggen, en wat nog moet worden aangepakt.

4. Negatief wordt gevonden dat de afzonderlijke locaties bepaalde zaken hebben moeten inleveren, los hebben moeten laten. Het huidige bestuur richt zich op de parochie in zijn totaliteit en op meer eenvormigheid in de dienstverlening. Daardoor bestaat de kans dat de afzonderlijke locaties zich daar niet in herkennen, en van de parochie vervreemden. Het bestuur onderkent het gevaar en probeert erop in te spelen.

Voor de pastores geldt dat zij niet langer volledig zelf kunnen bepalen aan welke vorm van pastoraat zij gestalte geven, en dat zij niet langer alleen van één locatie de locatiopastor kunnen zijn. Zij bezinnen zich op hun rol als eerst aanspreekbare cq. eerstverantwoordelijke voor de afzonderlijke locaties. Welke specifieke verantwoordelijkheden hebben zij naar de eigen locatie toe? Op dit moment is het aantal pastores nog zodanig dat elke locatie een eigen pastor heeft, maar de verwachting is dat het aantal professionele krachten terugloopt waardoor dit niet meer realiseerbaar is. Ben je als pastor dan nog wel herkenbaar voor de parochianen?

Op dit moment kunnen alle kerkgebouwen nog worden gebruikt. De verwachting is dat dit door gebrek aan financiële middelen binnen enkele jaren niet meer mogelijk is. Echter, geen van de parochianen zal afstand willen doen van de eigen kerk en van de eigen eerst aanspreekbare pastor. Het parochiebestuur onderkent deze problematiek wel degelijk en is ook bereid initiatieven in deze te nemen.

5. Door het met elkaar samen te werken, is ook het samenwerken met anderen zoals met de SoW-kerken meer bespreekbaar geworden. Men heeft 'leren samenwerken'.

6. De geografische afstand tussen de parochies onderling, kan intensieve en veelvuldige vormen van overleg en samenwerking bemoeilijken.

Als gevolg van financieringstekorten zal het op den duur niet mogelijk blijven alle kerken open te houden. De kans bestaat dat de parochianen afhaken als de eigen kerk er niet meer is.

Bespeurd wordt de neiging bij de beleidsverantwoordelijken in de kerk, om pastoraal werkenden en vrijwillig(st)ers op een zijspoor te zetten. Dit is niet bevorderlijk voor de ontwikkelingen die bij hen in gang gezet zijn. Het bisdom moet meer zichtbaar maken dat pastoraal werkenden en vrijwillig(st)ers waardevol zijn en ervoor zorgen dat dit in de werkelijkheid ook gestalte krijgt.

7. De parochie waardeert het dat met dekenaat en bisdom goede contacten bestaan. De groep die de fusie voorbereidde, kreeg ondersteuning vanuit het dekenaat in de vorm van begeleiding door een medewerker. Over deze begeleiding is men zeer te spreken. Op dit moment bestaat er nog steeds behoefte aan ondersteuning bij de 'doorontwikkeling' van het parochiebestuur, vanuit dekenaat of bisdom. Gedacht wordt aan een coach die het nu nog grote aantal bestuursleden en vrijwillig(st)ers ondersteunt bij het tot stand brengen van een nieuwe parochiecultuur resp. nieuw katholiek gedrag, bij missionaire activiteiten etc.

Het bestuur is bereid om de ervaringen die zijzelf hebben opgedaan met de fusie die een gigantische onderneming was, te delen met andere parochieverbanden. Ze zijn erin geslaagd om de parochies met hun grote verschillen en discrepanties in identiteit en invulling van het katholicisme, progressief en traditioneel, onder één noemer te brengen.

8. De plannen om tot profilering te komen zijn bekend, maar de profilering krijgt feitelijk nog geen gestalte.

9. De plannen worden positief beoordeeld; het toerusten van pastores en het vergroten van hun professionaliteit en specialistische deskundigheid met name op het gebied van diaconie en gemeenschapsopbouw, wordt toegejuicht. Ook de leken zouden door hen op deze gebieden meer kunnen worden geactiveerd, toegerust en ingezet.

De vraag is of er ook niet behoefte bestaat aan een ander profiel, n.l. een profiel gericht op het begeleiden van pastoranten en / of jeugdigen. Ook op dit gebied kan verdieping en specialisatie nodig blijken.

10. Er bestaan binnen het pastoraal team wel voorkeuren voor bepaalde werkvelden, maar tot profilering is het nog niet gekomen.

11. Als profilering op bepaalde wijze gestalte krijgt, kunnen locaties daar wel hun voordeel mee doen. Stadshagen is een nieuwe stadswijk en Vinex- locatie. Er zijn veel tweeverdieners die veel energie moeten geven aan werk en gezin(s)vorming. Slechts 10% heeft nog tijd voor de kerk. Men komt alleen nog naar de kerk om gedoopt te worden, te trouwen en voor de uitvaart. Hier is een nieuwe vorm van gemeenschapsopbouw nodig. In die wijk wordt veel samengewerkt met andere christelijke kerken en heeft de klerklocatie een hoog oecumenisch gehalte.

12. Profilering biedt aan pastores kansen om hun sterke kanten op een bepaald gebied te ontwikkelen. Diaconie en catechese zijn het meest gebaat bij deze ontwikkeling; om nieuwe mensen aan de kerk te binden kan gezocht worden naar een andere aanpak of invulling op deze terreinen dan dat voorheen gebeurde. Hier kunnen nieuwe vormen ontstaan, terwijl er toch vanuit dezelfde visies en uitgangspunten gewerkt wordt.

13. Vragen aan de kant van pastores: is er wel altijd een bepaald veld waartoe zij zich in het bijzonder aangetrokken voelen? En als dat zo is, worden zij daar dan ook voor benoemd?

Pastores kunnen ook affiniteit hebben met twee gebieden in plaats van met één gebied.

Kunnen zij het eerst aanspreekbare en het eerstverantwoordelijke zijn op een bepaald gebied wel waarmaken? Zijn pastores wel bereid om beleidsverantwoordelijkheid op een bepaald terrein uit handen te geven? Verwacht wordt dat op het gebied van de liturgie de meeste problemen zich voor zullen doen: alle pastores gaan voor en zij zullen voortaan bereid moeten zijn om instructies van de liturg op te volgen. Op het gebied van de liturgie is meer sprake van kerkgebonden generalisme, terwijl op de andere gebieden meer differentiatie mogelijk is.

Sacramentaliteit moet gewaarborgd zijn, maar hoeft niet altijd voorop te staan. Aan priesters uit Polen bestaat geen behoefte. De professionals moeten de Nederlandse gemeenschappen kennen en bereid zijn aan te sluiten op hun manier van geloven. De beperkte bevoegdheden van pastoraal werkenden waardoor zij als pastor niet volwaardig kunnen functioneren, vormt een bedreiging voor een probleemloos

profileren. Het vormt ook de reden dat velen zich uit het basispastoraat terugtrekken.

14. Er bestaat geen behoefte aan ondersteuning specifiek gericht op het komen tot profilering. Profilering biedt voordelen, maar er is nu vooral tijd nodig om er op een goede manier naar toe te groeien. Dat er tijd gestoken wordt in het toerusten van vrijwillig(st)ers die zich op een bepaald gebied willen laten scholen, zou een goede zaak zijn zowel voor de geprofileerde professional als voor de parochie. Er zijn voor elk profiel goed toegeruste parochianen nodig, zeker bij verminderde beschikbaarheid van pastores in de toekomst.

Er bestaat ook meer behoefte aan andersoortige begeleiding, bijv. begeleiding bij het omgaan met levensvragen. Hoe gaan mensen met het leven om? Hoe staan zij in het leven? De kerk moet een modus zien te vinden voor een bezinning op en het voeden van antwoorden op dit soort vragen. Ook is begeleiding gewenst bij het communiceren en leggen van contacten met mensen bij wie een voedingsbodem aanwezig is voor het als gelovigen betrokken zijn bij de kerk. Hoe kunnen anderen worden uitgedaagd om verantwoordelijkheid te dragen voor de kerk?

15. Met de plannen voor differentiatie in het pastorale aanbod is men niet goed bekend, maar differentiatie sluit wel aan op dat wat de parochie zelf wil. In de te voeren discussie over de toekomst van de parochie geeft men aan te streven naar maatwerk. Uitgaande van de diversiteit in locaties, wil men datgene leveren waaraan behoefte bestaat.

16. De parochie telt verschillende wijken en in alle wijken moet de kerk aanwezig zijn en bieden waaraan behoefte bestaat. Daarom moet nagegaan worden welk profiel het beste bij welke locatie past. Maar ook binnen elke locatie zelf moet er gedifferentieerd worden, daarbij aansluitend op de keuzemogelijkheden die ook de samenleving biedt. Dus in elke locatie, naast het eigen profiel, ook bijv. zowel traditionele als vernieuwende en experimentele liturgie. Liturgie die ouderen aanspreekt, maar ook liturgie voor jongeren. Dus wel plaatsen creëren waar mensen zich thuis voelen, maar mensen ook de kans geven met iets anders kennis te maken dan met wat zij gewend zijn. Dit bijv. door koren uit te wisselen. Dus overal 'eenheid in verscheidenheid' nastreven dan wel 'laten ontstaan'.

17. Er zijn nieuwe en oude wijken, wijken met veel en met weinig sociale problemen. Er zijn wijken waar de presentstelling van de parochie vooral belangrijk is, en wijken waar veel aan gemeenschapsopbouw moet worden gedaan. Er zijn wijken met veel nostalgisch katholieken die erg gehecht zijn aan oude rituelen en wijken waar dit minder het geval is. De eigenheid moet worden (h)erkend, bijv. de nostalgisch katholieken moeten ervaren dat er met hun manier van katholiek zijn, 'niets mis is'. Dat vraagt wel begrip van de meer progressieve parochianen, evenals het omgekeerde. In de parochie-opbouw moet daarvoor aandacht zijn.

18. Mobiliteit staat nog in de kinderschoenen, en men is er nog niet uit of mobiliteit nu wel of niet bewust gestimuleerd moet worden. In elke locatie blijven veruit de meeste parochianen alleen nog naar de eigen kerk gaan. Voor jongeren is mobiliteit minder een punt; zij zijn minder gebonden aan een vaste eigen plek.

19. Bevorderlijk voor differentiatie is dat men overal op zoek wil gaan naar een eigen doelgroep, jonger of ouder, en deze doelgroep iets wil aanbieden dat hen trekt en bindt.

20. Een omstandigheid die belemmerend werkt op het gestalte geven aan differentiatie, is eventuele kerksluiting. Het begrotingstekort zou kunnen dwingen gebouwen af te stoten. De vraag komt dan op of het nog wel zinnig is om tijd en energie te investeren in de ontwikkeling van differentiatie resp. in het geven van een bepaalde kleur aan een locatie. Met de keuze om een kerklocatie te sluiten, moet niet te lang worden gewacht.

Differentiatie moet niet te strak worden doorgevoerd; voorkomen moet worden dat er losse gemeenschappen met een eigen mentaliteit ontstaan binnen de grote gemeenschap.

21. Op dit moment ligt er geen concrete vraag naar het dekenaat of het bisdom toe om tot differentiatie te komen. Nieuwe wijken waarin het kerkzijn nu weinig speelt, moeten de tijd en de kans krijgen om op eigen wijze een kerkgemeenschap te worden. In alle locaties moet een gemeenschappelijke identiteit en saamhorigheid worden ontwikkeld, moet het besef groeien dat je tot die ene parochie behoort ook al ga je naar een andere kerklocatie.

Er bestaat wel behoefte aan praktische ondersteuning die ten dienste staat van het op een positieve manier naar buiten brengen wat de kerk wil zijn, met het 'communiceren van de boodschap' en die gericht is op het werken met kerkblaadjes, met het omgaan met reclame, met het bouwen van een website, met het gebruik van de ledenadministratie, etc.

22. De plannen om te komen tot een missionaire parochie zijn niet als zodanig bekend. Wel is er het streven en het bewust zijn om een groter bereik te bewerkstelligen.

23. Men wil op zoek gaan naar nieuwe katholieken, naar groepen die nog niet worden bereikt, en daarmee de katholiciteit in de stad versterken. Het streven wordt onderschreven, maar men vindt ook nodig dat stilgestaan wordt bij het ontstaan van de 80% die niet meer naar de kerk gaan. Waar is het misgegaan en hoe kunnen zij weer worden bereikt?

Misschien is het ook goed om veel tijd en aandacht te investeren in de 20% die wel wordt bereikt. En van hen ambassadeurs te maken voor de 80% anderen.

24. De werkgroep Communicatie en voorlichting die binnenkort opgericht wordt, zal zich met name richten op deze 80%. Wanneer meer aan diaconie wordt gedaan,

zullen ook meer delen van de 80% bereikt. De kerk moet haar dienende taak meer serieus nemen. Nu gaat het vooral om het incidenteel en tijdelijk bereiken van delen van de 80%, bijv. bij bijzondere vieringen of jongerenactiviteiten. Maar een probleem is steeds: hoe kunnen ze worden vastgehouden, hoe kunnen ze ertoe worden gebracht te blijven komen? Er is dus nadrukkelijk behoefte aan ondersteuning op het gebied van P.R.

25. Het fysiek bijeenbrengen van geïnteresseerden zal moeilijk zijn.

26. De samenwerking, het profileren en de differentiatie kunnen een missionaire parochie ten goede komen. Maar de doelgroep moet wel steeds goed voor ogen gehouden worden, ze wordt er niet automatisch door bereikt.

27. Dat de kerk voor de media niet interessant is, vormt een externe belemmerende factor voor de missionaire parochie. De media zullen in het netwerk van de parochie een plaats moeten krijgen. De leeftijd kan belemmerend zijn; een oudere pastor zal meer moeite hebben met het bereiken van jongeren.

28. Aan organisatorische of bestuurlijke ondersteuning om een missionaire parochie te zijn, bestaat niet zozeer behoefte. Wat nodig is dat door iedereen gehandeld wordt vanuit de geest van de persoon van Jezus Christus en het besef daartoe wordt versterkt.

5.4 Dekenaten Twente: Parochies van Tubbergen, Vasse, Reutem en Langeveen

Dit betreft een parochieverband in een uitgestrekt plattelandsgebied met Tubbergen als 'centraal punt', dat in de toekomst zal opgaan in een nog groter parochieverband van kleine plattelandsparochies. Het betreft hier derhalve een verband dat een sterke historie van traditioneel dorpspastoraat kent: één parochie per dorp, met een sterke rol voor de pastor en een grote kerkelijke betrokkenheid van een hechte katholieke gemeenschap. De vraag die hier specifiek geldt is in hoeverre teamvorming en taakprofilering van pastores gestalte krijgen en in hoeverre de kerkelijke betrokkenheid onder druk komt te staan door deze personele veranderingen: immers, niet langer is één pastor per locatie een haalbare norm. Ook is de vraag, in hoeverre andere dan traditionele pastorale activiteiten tot ontwikkeling komen: is differentiatie van pastoraal aanbod een begaanbare weg?

5.4.1 Groepsgesprek

1. Sinds 1 januari 2003 is er één parochieverband, ontstaan uit drie eerder gegroeide verbanden, n.l. de clusters Tubbergen, Flam en Nrd. West Twente. In totaal gaat het om negen parochies die allen vertegenwoordigd zijn in een Stuurgroep. Alle kerkgebouwen zijn behouden gebleven. Iedere parochie heeft ook haar eigen bestuur ge-

houden. Er zijn op dit moment zes deels parttime werkzame pastores, van wie drie priester. Geen van hen is teamleider. Twee priesters zijn al wat ouder. De plannen zijn om te komen tot zes fulltime pastores, waaronder één teamleider.

2. De parochies zien het belang in van samenwerking; voor het samengaan in Tubbergen namen de parochies zelf het initiatief. Ze werkten zelf een samenwerkingsovereenkomst uit en pas daarna kwam het bisdom met een contract dat juridisch beter in elkaar zat en dat toen door hen is overgenomen.

Ze vinden dat in de nota's gaandeweg meer helder en meer inhoudelijk over samenwerking wordt geschreven. Ging het eerst vooral om een oplossing van het personeelstekort, nu gaat het ook om het vergroten van de mogelijkheden om het pastoraat te versterken en te verrijken en om meer aandacht te kunnen geven aan het missionaire karakter van het pastoraat.

De twee oudere priesters vinden een nadeel van de samenwerking dat zij nu verder weg zijn komen te staan van de parochianen. Kunnen zij het eerstaanspreekbare zijn voor een parochie nog wel waarmaken?

3. Positief wordt gevonden dat de parochies elkaar nu hebben leren kennen en nu meer aandacht hebben voor elkaar, dat de besturen met elkaar samenwerken, dat ze niet alles zelf meer uitdenken maar samen, en dat er nu een pastoresteam is, waardoor de parochies minder kwetsbaar zijn als de eigen pastor afwezig is of ziek.

4. Geen enkele parochie en geen enkel dorp zal afstand willen doen van de eigen kerk, de eigen eerstaanspreekbare pastor of het eigen bestuur. Daarom krijgt wel samenwerking gestalte, maar zal er nooit gefuseerd worden.

Eén priester is benoemd voor het gehele parochieverband, maar hij heeft aangegeven geen teamleider te willen zijn. Daarvoor zou een ander worden aangesteld. Door de parochianen is in feite nog niet geaccepteerd dat hij voor het gehele parochieverband is aangesteld; ze willen een 'eigen' pastor.

5. Het tekort aan priesters heeft de samenwerking bevorderd.

6. De parochianen uit de dorpen zullen niet gauw naar een andere kerk gaan, en afhaken als hun eigen kerk er niet meer is.

7. In het verleden tijdens het samenwerkingsoverleg, kreeg men wel ondersteuning vanuit het dekenaat in de vorm van voorbeelden om naar toe te werken en in de vorm van een zekere aansturing. Gemist werd echter een blauwdruk en bepaalde handvaten die gehanteerd konden worden. Er bestaat nu geen behoefte meer aan nota's over samenwerking. Wel zou een bepaalde vorm van begeleiding van pastores en Stuurgroep vanuit dekenaat of bisdom, welkom zijn. Ook bestaat veel behoefte aan een teamleider, een voortrekker, een krachtig persoon met leiderskwaliteiten.

8. Profilering krijgt nog slechts beperkt gestalte; één pastoraal werkende is speciaal belast met catechese, één priester en een pastoraal werkende hebben een sterke voorkeur voor diaconie.

9. De plannen worden positief beoordeeld, maar ze sluiten niet altijd aan op hoe het in de praktijk gaat. Zou altijd maar de vraag van de parochianen voorop staan, dan komt men niet toe aan bijv. volwassenencatechese, jongerenpastoraat, diaconie of opbouwwerk.

Voor het basispastoraat en de sacramentenbediening blijft het nodig dat er binnen een parochie een eerstaanspreekbare priester is. Deze persoon heeft zijn handen vol aan het praktisch werk dat voortvloeit uit het dopen, de uitvaarten etc. en komt niet toe aan het verwachte profiel, zeker als de parochie wat groter is. Catechese of diaconie kunnen wel goed in een breder verband worden opgezet. Maar is het verstandig om maar met één diaconaal werker, één catecheet of één liturgist te werken? Kunnen er niet beter per werkveld twee mensen zijn die elkaar aanvullen en elkaar kunnen vervangen?

10. Verschillende parochies kennen veel vrijwillig(st)ers die de pastores ontlasten: ook op het gebied van de liturgie raken parochianen gewend aan woord- en communievieringen, aan gezamenlijke doopvoorbereidingen en aan avondwakes. In Fleringen is er een bezoekgroep rouwverwerking die nabestaanden van overledenen bezoekt. Daardoor kan het aantal bezoeken van de pastor beperkt blijven tot 3 of 4 keer. In Geesteren is er een door een vrijwilliger gecoördineerde pastoraatsgroep die verantwoordelijk is voor het pastoraal beleid en die bijv. met alle werkgroepen contacten onderhoudt.

11. Een ontwikkeling in de richting van alléén profileren sluit niet aan op de wijze waarop de meeste pastores binnen het parochieverband op dit moment het pastoraat vorm willen en/of kunnen geven. Profileren biedt voor het parochieverband alleen kansen als de priester-pastor ook de gelegenheid krijgt zijn profiel waar te maken. Het dagelijks werk dat te maken heeft met de sacramentenbediening slokt op dit moment nog al zijn tijd op (bijv. altijd liefst een heilige mis bij een uitvaart). Hij heeft het zo druk dat hij niet kan profileren.

Oudere parochianen hebben graag bezoek van de pastor, een bezoekje van een vrijwilliger wordt minder gewaardeerd. De oudere pastores vinden dat ook tot hun taak behoren; jongere pastores stoten gemakkelijker taken af aan vrijwillig(st)ers, omdat zij minder bekend zijn zowel met de mensen als met de traditie. Het meer inschakelen van vrijwillig(st)ers als 'draagster van pastoraat' kan wellicht tot een lastenvermindering leiden, vooral van de priesters. Misschien dat de parochianen er echt aan moeten wennen dat de pastor hen alleen in hun stervensfase bezoekt. In ieder geval is er zowel aan de kant van de parochianen als aan de kant van de pastores, een cultuuromslag nodig.

Bij parochianen en vrijwillig(st)ers is profileren nog vrij onbekend.

12. Men is er blij mee dat er binnen het parochieverband pastores zijn die geïnteresseerd zijn in catechese en in diaconie.

13. De profilering wordt bemoeilijkt door verschillen in leeftijd. Oudere pastores werken vaak al jarenlang voor een parochie, doen er alles, zijn allrounders. Wellicht dat er mettertijd meer sprake kan zijn van profileren en dat er dan ook een stappenplan kan worden opgesteld om tot verdere profilering te komen.

14. Er bestaat geen behoefte aan ondersteuning specifiek gericht op het komen tot profilering. Profilering krijgt alleen een kans als pastoraal werkenden meer bevoegdheden zouden krijgen om bijv. te dopen, zieken te zalven, huwelijken te sluiten etc. En als de vrijwillig(st)ers zowel door pastores als parochianen meer worden gezien als mededraagster van pastoraat, en daarvoor ook worden opgeleid en toegerust. Ook andere betaalde krachten kunnen tot taakverlichting leiden; in Tubbergen is er bijv. een betaalde kracht voor het coördineren van de uitvaarten (pastores vinden het vaak lastig om te weigeren als er een beroep op hen wordt gedaan). Wellicht dat ooit de uitvaarten zelf ook door leken kunnen worden verzorgd.

15. De parochies richten zich niet op differentiatie van het aanbod aan diensten of activiteiten; ze willen dat alle pastorale diensten in de eigen parochie beschikbaar blijven. Dit voorkomt dat parochianen in verzet komen of afhaken; zij zullen niet 12 kilometer verderop naar een viering of dienst van een kerk gaan. Ze 'gaan niet ergens heen waar ze niemand kennen'. Het gaat ook om relatief kleine parochies met een sterke binding tussen school en kerk (er is op de scholen ook een districtscatecheet die door de gemeente wordt gesubsidieerd). Geloofsgemeenschap-zijn en leefgemeenschap-zijn zijn ook vaak sterk met elkaar verweven: ouders die zich opgeven voor een doopvoorbereiding, kennen elkaar nog van de zwangerschapsgym. Voorzover er sprake is van differentiatie, vloeit dit louter voort uit keuzes van een pastor of parochiaan. Zo wordt er in één parochie veel aan diaconie gedaan.

16. Differentiatie kan in grote steden met veel parochies de keuzemogelijkheden vergroten. Daar wordt gemakkelijker over parochiegrenzen heen gekeken en is de afstand tussen parochies ook minder groot. Hier wil men liever 'de kerk naar de mensen brengen' dan van de mensen verwachten dat zij er moeite voor doen om naar de kerk toe te komen.

In het parochieverband is men er ook meer voorstander van dat wat op één plaats ontwikkeld wordt, ook door anderen op de eigen plaats wordt uitgevoerd. Parochies kunnen van elkaar leren en van elkaars ideeën gebruikmaken. Ook zou er vaker iets gezamenlijk kunnen worden georganiseerd.

17. Er worden in de plannen voor differentiatie voor het parochieverband geen voordelen gezien. Men is er meer voor dat wanneer de Stuurgroep eenmaal goed draait, Interparochiële Beraden in het leven te roepen voor resp. Liturgie, Catechese en Diaconie. De geprofileerde pastores zouden dan de stimulators van deze beraden kunnen zijn. In het verlengde van deze beraden kan dan met werkgroepen worden

gewerkt die zich op bepaalde doelgroepen richten, bijv. groepen uit de 80% parochianen die nu niet worden bereikt.

18. Omdat het parochieverband alleen te maken heeft met kleine leefgemeenschappen en kleine parochies, willen ze dat alle pastorale diensten in de eigen parochie beschikbaar blijven; ze streven naar een aanbod dat aansluit op de behoefte van zoveel mogelijk parochianen.

19. Er zijn geen externe factoren die differentiatie van het pastorale aanbod bevorderen.

20. Er zijn geen externe factoren die differentiatie van het pastorale aanbod verhinderen.

21. Op dit moment ligt er ten behoeve van differentiatie geen concrete vraag naar het dekenaat of het bisdom toe.

22. Het parochieverband richt zich niet expliciet op de 80% van de parochianen die niet of marginaal van het aanbod van de kerken gebruikmaken. Kleine groepen uit deze 80% worden wel tijdelijk/incidenteel bereikt, bijv. bij uitvaarten en bij bijzondere vieringen en activiteiten, zoals bij de (voorbereiding op de) eerste Communie. In één parochie worden ten behoeve van verliesverwerking, de nabestaanden van overledenen door de rouwbezoekgroep bereikt. In een andere parochie zijn er goed lopende activiteiten voor 13-14 jarigen. Een vraag/probleem is hoe de verschillende groepen blijvend te binden aan de kerk.

23. Het parochieverband vindt het wel gewenst dat geprobeerd wordt groepen te bereiken die nu niet worden bereikt. Gedacht wordt aan inloopavonden voor weduwen en weduwnaren, activiteiten voor gescheiden mensen, aandacht voor de problematiek/het leed van boeren, bijv. door het aanstellen van een vertrouwenspersoon, speciaal voor hen.

Het idee van een uitnodigende kerk, een herberg, waar bepaalde projecten en/of groepen welkom zijn, spreekt hen wel aan.

5.5 Dekenaten Utrecht: Parochies van Utrecht Noord-West

Dit betreft een parochieverband in de Utrechtse wijk Zuilen, dat in de nabije toekomst zal opgaan in een groter verband samen met het huidige parochieverband Utrecht Overvecht. In deze wijken speelt de typische grootstedelijke problematiek van achterstandswijken met hun vele passanten en lage kerkelijke betrokkenheid. Het pastoraat wordt gecoördineerd door een samenwerkend pastoraal team; in de parochies wordt gewerkt met een benadering van wijkgericht pastoraat (sterk verwant aan het zogenoemde Oudewijkenpastoraat), waarin de nadruk ligt op presentie en persoonlijke nabijheid. Het streven is dat deze presentie en nabijheid niet uitsluitend

gestalte worden gegeven door de pastorale professionals, maar op den duur gedragen worden door de lokale gemeenschappen, met name in de vorm van bezoekgroepen. De vraag specifiek voor dit gebied is in hoeverre het lukt om deze draagvlakverbreding tot stand te brengen opdat de betrokkenheid van vrijwilligers bij het pastorale beleid vergroot wordt en de afhankelijkheid van de pastores verkleind. Bevordert dit verdere taakprofilering van pastores, of staat het juist onder spanning met het streven naar taakprofilering?

Voor de nummering in de komende verslagen verwijzen we naar (de opmerking hierover bij) het schema op pagina 9.

5.5.1 Groepsgesprek

1. In Utrecht-Zuilen is men bekend met de plannen van het aartsbisdom om tot samenwerking te komen en ondersteunt de plannen van harte. Er is reeds een parochie die ontstaan is uit drie parochies (de Salvator-, Ludgerus- en Jacobusparochie), met een kerklocatie: de Jacobuskerk. De twee andere kerken zijn afgebroken. De besturen en pastorale teams zijn tot een personele unie samengevoegd.

Op dit moment wordt met twee andere parochies overlegd om tot een samenwerkingsverband te komen: met de Nicolaas- en Monicaparochie en met de Jozefparochie. De priester-pastor voor Utrecht-Zuilen is ook reeds priester-pastor voor deze parochies. Er is regionaal overleg op bestuursniveau en er worden al gezamenlijk projecten uitgevoerd (o.a. het ouderenproject).

2. Aanvankelijk worden in de plannen alleen financieel-organisatorische redenen genoemd om tot samenwerking te komen, maar in de loop der tijd zijn deze plannen ook met een inhoudelijke visie onderbouwd (o.a. ten behoeve van ruimte om missionair te kunnen zijn). Dit wordt positief gewaardeerd en de visie wordt onderschreven.

Positief aan het samenwerken met anderen wordt gezien dat de knowhow van anderen voor de eigen parochie kan worden benut. Omdat in de toekomst het totale aantal beroepskrachten zal afnemen, is samenwerking ook noodzakelijk geworden.

3. De betrokkenen bij het nieuwe samenwerkingsverband hebben allen de intentie en zijn bereid met elkaar een koers uit te zetten die voor allen voordeel oplevert. Zij doen ook allen mee met een door onderzoek ondersteund project gericht op catechese en diaconie, dat de samenwerking kan verankeren.

4. Een vraag is of er binnen het nieuwe samenwerkingsverband meerdere kerken kunnen blijven bestaan. Een punt van aandacht kan zijn dat er niet alleen overeenkomsten maar ook verschillen bestaan tussen de wijken van de verschillende parochies. In sommige wijken wonen bijv. veel welgestelden en veel studenten, in andere weer meer mensen met lagere inkomens.

5. Bevorderend voor de samenwerking met de Nicolaas- en Monica- en de Jozefparochie is dat er vanuit een gezamenlijke visie op pastoraat gewerkt wordt. Een basisuitgangspunt vormt het wijkpastoraat en daarbinnen de plaats van het bezoekwerk. Gemeenschapsopbouw vormt een belangrijk argument om met anderen samen te werken. Activiteiten bevatten een gemeenschapsopbouwend element. Daarom wordt daarbij eerder met SoW- of andere instellingen uit de wijk samengewerkt dan met andere, verder afgelegen parochies.

Bevorderend voor de samenwerking is ook de overeenkomsten tussen de parochies: zowel de Jacobus- als de Nicolaas- en Monicaparochie kennen achterstandswijken; de sociale problematiek staat voorop. Binnen de Nicolaas- en Monicaparochie fungeert de kerk ook als een buurthuis waarin veel vergaderd wordt door groepen uit de wijk. Met de Jozefparochie heeft de Jacobusparochie gemeen dat er veel jongeren en jonge gezinnen wonen. In de Jacobusparochie worden er ook jongeren bereikt die bereid zijn om zich als vrijwilliger in te zetten.

6. Op basis van het verleden worden als hinderende factoren genoemd dat vanuit het aartsbisdom het samenwerkingsproces te weinig gebaseerd was op een parochie- en wijkgerichte inventarisatie van pastorale vragen en problemen. Binnen een samenwerkingsverband moet recht gedaan worden aan de sociale context van de wijken binnen de parochies.

Zo werd ook te snel overgaan tot de sloop van een kerkgebouw, waardoor bij de parochianen van de betreffende parochie het gevoel ontstond 'dat zij alles hebben moeten inleveren'. Een fusie-/samenwerkingsproces kost tijd en de parochianen moeten ermee in kunnen stemmen. De parochianen waren er blij mee dat de Ludgeruskapel een religieuze functie kon behouden, door verkoop aan de zusters van het Cenakel.

Naar de toekomst toe wordt een spanningsveld gesignaleerd tussen samenwerking en behoud van de gewenste presentie- en nabijheidsstructuren: kan schaalvergroting gecombineerd worden met dienstbaar zijn aan het volk Gods, met het oog en oor hebben voor de maatschappelijke problemen van parochianen?

7. Er bestaat geen duidelijke behoefte aan ondersteuning vanuit dekenaat of bisdom om het samenwerkingsverband verder gestalte te geven. Er wordt wel altijd deelgenomen aan dekenaal overleg over dit onderwerp. Veel waardering bestaat voor het laatste overleg, dat gehouden werd met mw. mr. P. Stassen, naar aanleiding van het boek 'Geloof in de toekomst'. Er werden concrete samenwerkingsmodellen gepresenteerd die inhoudelijk goed werden onderbouwd. Het overleg werd als positief ervaren: concreet, met aandacht voor problemen, helder en realistisch.

8. De plannen van het aartsbisdom in de richting van profilering en teamvorming van beroepskrachten zijn bekend. Het belang van de werkvelden liturgie, catechese, diaconie en opbouwwerk wordt onderkend en zij worden ook alle vier beschouwd als een parochietaak. Om deze parochietaak uit te voeren wordt gewerkt met een team cq. pastoraatsgroep van professionals en vrijwilligers die elkaar aanvullen, bevestigen

en corrigeren. Ook een diaken maakt deel uit van dit team. Deze werkwijze bevat goed.

9. Het aanstellen van eerstverantwóórdelijken voor een werkveld vindt men niet gewenst. Dat er voor werkvelden eerst-aanspréékbaar personen zijn is misschien wel handig. Zo is er voor het ouderenwerk en het ziekenwerk nu een vrijwilliger de eerst-aanspreekbare persoon. Opbouwwerk en diaconie worden meer gezien als verweven met de andere taken. De uitvoering van deze taken zou alleen maar belemmerd worden als er voor alles eerst toestemming zou moeten worden gevraagd aan een eerstverantwoordelijke.

10. Verwacht wordt dat profilering geen nieuwe kansen biedt voor het parochieverband. Wellicht kunnen er beter grotere regio's gevormd worden waarvoor vastgesteld wordt wat voor activiteiten daar gewenst zijn, die vervolgens samen uitgevoerd gaan worden. Het beleid volgt dan op de vraag, terwijl nu meer de lijn lijkt te zijn dat het aanbod volgt uit het beleid.

11. Deze ontwikkeling sluit niet aan op de wijze waarop men binnen het parochieverband het pastoraat vorm wil geven, en ook niet op behoeften van de wijken in de parochie.

12. Profilering sluit misschien wel aan op de wens van pastores die geen manusje-van-alles willen zijn en kan binnen andere verbanden misschien iets van de personele problematiek oplossen.

13. Gezamenlijke verantwoordelijkheid en het ontstaan van teamgeest staan voorop. Profilering kan het gezamenlijk aan iets werken in de weg staan. Team en bestuur moeten de kans krijgen om breed gedragen te kunnen worden en daarbij tot een eigen taakverdeling te komen. Werk- en beleidsplan verdienen de instemming van de leden van de Parochievergadering.

14. Aan ondersteuning vanuit het dekenaat om vorm te geven aan profilering bestaat geen behoefte. Aan participerende ondersteuning voor de werkvelden catechese en diaconie bestaat wel behoefte.

15. De parochie legt zich toe op nabijheid en presentie, op de zorg voor, het aanwezig zijn bij en het aanbieden van diensten aan wijken en buurten en aan groepen parochianen. Alles wordt zoveel mogelijk aangepast aan de geloofsgemeenschap in buurt of wijk en indien nodig kleinschalig gehouden. Zo is een laagdrempelige geloofscursus ontwikkeld en aangeboden aan 15 à 20 parochianen. Binnenkort wordt er samen met de SoW-gemeente en het Leger des Heils iets georganiseerd rond kinderbijbels. Verwacht wordt dat bij een grootschalige aanpak bijv. van communievoorbereiding, er parochianen afhaken. Het catechetisch element wordt zo mogelijk gekoppeld aan 'ontmoeting' en aan het bevorderen van onderling contact. Bij de voorbereiding op de sacramenten gaat het bijv. ook om diaconie en gemeenschaps-

opbouw. In bepaalde wijken zijn er straatbijeenkomsten georganiseerd voor buurtbewoners. Dit initiatief is aangeslagen, wordt herhaald en ook andere wijken gaan de bijeenkomsten organiseren, zijn er enthousiast voor geworden.

16. Aanvankelijk was het beleid van het aartsbisdom naar de basis toe, te statisch. Er was ook meer sprake van een top-down benadering: in de Bisdomraad uitgedachte plannen werden vertaald naar de basis toe. De plannen waren ook te fragmentarisch, te weinig consistent en men kon er moeilijk mee uit de voeten.

17. Nu is het bisdom in het uitwerken van de plannen flexibeler en meer realistisch geworden en is er ruimte ontstaan voor eigen invullingen, voor wat op lokaal niveau kan en mogelijk is. Daardoor is binnen de parochie het vertrouwen in de plannen gegroeid.

18. Er worden binnen het eigen parochieverband geen belemmeringen gesignaleerd voor het ontwikkelen van een eigen invulling, van een eigen gezicht.

19. Bevorderlijk voor behoud van het eigen gezicht van de parochie is dat op veel vrijwilligers een beroep kan worden gedaan en dat de werving nauwelijks problemen oplevert. Toen er onlangs voor kindernevendienst en crèche vrijwilligers nodig waren kwamen die er ook. Er is een werkplan opgesteld met beleidsvoornemens. Aan de vrijwilligers wordt bijv. gevraagd wat hen gaande houdt en wat ze tegenhoudt bij hun werken voor de kerk.

20. Er worden geen externe omstandigheden gesignaleerd voor het ontwikkelen van een eigen invulling, van een eigen gezicht.

21. Op dit moment ligt er geen concrete vraag naar het dekenaat of het bisdom toe. Bij het ontplooiën van nieuwe initiatieven wordt uitgegaan van de middelen en mogelijkheden die in huis zijn. Het is ooit eens voorgekomen dat de parochie iets wilde organiseren en daarvoor een beroep deed op het dekenaat, maar dat daar toen niemand voor beschikbaar had.

De indruk bestaat dat het dekenaat onvoldoende beseft hoe de wijkbewoners van de parochie zijn. Hun aanbod is meer afgestemd op een goed geschoold vrijwilligers-, beleids- en middenkader.

22. De plannen van het aartsbisdom in de richting van een meer missionaire parochie zijn bekend. De missionaire dimensie is in meer dan een opzicht aanwezig: er worden steeds meer jongeren bereikt en ook het aandeel allochtonen dat bereikt wordt groeit. Mensen afkomstig uit verschillende landen bezoeken de kerk, worden gastvrij ontvangen en mogen er zijn wie en hoe ze zijn. Men gaat de wijken in, legt contact met moslims en met onkerkelijken en nodigt ze uit voor vieringen en feesten. Er wordt dus al gewerkt en gehandeld met (delen van) de 80% waarover het bisdom spreekt.

Ook mondiaal gezien wordt van alles geboden: er is een goed lopende Derde Wereldwinkel die elke zondag producten aanbiedt, er wordt meegedaan met de Vastenactie en een project in Indonesië wordt ondersteund.

23. De plannen worden positief beoordeeld en kunnen meer kansen bieden voor de missionaire dimensie van het parochieverband.

28. Wij hebben nog geen steekhoudende argumenten, bijvoorbeeld uit analyses van wat elders reeds werd geprobeerd, gehoord of gezien dat samenwerking en profilering geschikte en alleen geldige voorwaarden zijn om gestalte te geven aan de missionaire parochie. Wat verstaat men overigens onder een missionaire parochie? Het is interessant om te bezien of en in hoeverre reeds (delen van) de magische 80% worden bereikt of benaderd.